

Förskolerapport

Förskola i
Stockholms stad
2017

Innehåll

Inledning	4
Disposition	4
Sammanfattning	5
Forskning om kvalitetsaspekter i förskola	6
Skolinspektionens granskning	7
Styrning av förskola	8
Kommunens ansvar	9
Styrning av fristående förskola	10
Strukturella faktorer	11
Kommunal och fristående förskola	11
Befolkningsprognos och utbyggnadsbehov	12
Antal barn i förskola	15
Inskrivningsgrad	16
Barn per grupp	18
Barn per personal	20
Personalens utbildning	21
Kompetensförsörjningsbehov	25
Stadsövergripande insatser	28
Kompetensförsörjning	28
Kompetensutveckling	31
Digitalisering	34
Förskoleundersökningen	39
Kvalitetsredovisning för kommunal förskola	42
Utbildningsförvaltningens utvärdering av kommunala förskolor	48
Tillsyn av fristående förskolor	51
Sammanfattande analys och rekommendationer	54

Inledning

Kommunfullmäktige har gett utbildningsnämnden i uppdrag att utveckla en årlig återkommande stadsövergripande Förskolerapport med fokus på kvalitet och likvärdighet i stadens förskoleverksamhet utifrån väsentlig fakta och data. Det finns sedan tidigare olika rapporter och uppföljningar, men den samlade bilden av kvaliteten i stadens verksamhet oavsett regiform är svår att överblicka. Syftet med rapporten är att på ett överskådligt och lättillgängligt sätt beskriva utvecklingen och kvaliteten i stadens förskolor oavsett huvudman. I rapporten möjliggörs såväl jämförelser över tid som jämförelser mellan olika underlag och områden i staden. Detta genererar i sin tur en möjlighet att utarbeta tidsserier och prognoser, samlade analyser av utvecklingen i staden och även på sikt fördjupade analyser av teman som framstår som särskilt angelägna. På det sättet kan rapporten utgöra ett användbart underlag till kommunfullmäktige och även bidra till det systematiska kvalitetsarbetet på såväl stadsövergripande som stadsdelsnivå.

I denna första version av Förskolerapporten (avseende verksamheten 2017) görs en kartläggning och analys av befintliga och relevanta underlag för att beskriva kvalitet ur olika perspektiv. Kartläggningen syftar även till att identifiera väsentliga underlag som saknas eller behöver utvecklas för att rapportens syfte ska uppnås. För annan pedagogisk verksamhet – öppen förskola, pedagogisk omsorg och omsorg på obekvämtid¹ görs i rapporten inga bedömningar av kvaliteten.

Disposition

Förskolerapporten syftar till att ge en övergripande bild av förskoleverksamheten i Stockholms stad, både kommunal och fristående, med utgångsläge i resultaten från 2017. Utgångspunkten är förskolans uppdrag som det formuleras i skollag och läroplan.

Rapporten inleds med en genomgång av viktiga faktorer för kvalitet i förskolan som identifierats i en forskningssammanställning av Vetenskapsrådet (2015). Dessa faktorer har även lyfts fram i en rapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2017). Därefter följer en sammanfattning av resultat från Skolinspektionens kvalitetsgranskning av och en beskrivning av styrning av förskola på statlig, kommunal och fristående huvudmannanivå.

¹ Dessa verksamheter omfattas inte av begreppet utbildning och ingår därmed inte i skolväsendet. Skollagen omfattar dock bestämmelser gällande kvaliteten och förskolans läroplan ska vara vägledande för verksamheterna.

Strukturella faktorer och övergripande insatser i staden beskrivs med korta analyser. Vidare görs en sammanfattning av vad som framkommer i Förskoleundersökningen riktad till vårdnadshavare, i stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar, i utbildningsförvaltningens utvärdering av kommunala förskolor och tillsyn av fristående förskolor.

Rapporten avslutas med en sammanfattande analys och rekommendationer för fortsatt utvecklingsarbete (sid 54).

Sammanfattning

Det framkommer på en övergripande nivå en positiv bild av en allmänt välfungerande och uppskattad verksamhet. Dock finns det variationer i kvaliteten och flera områden behöver arbetas vidare med för en ökad kvalitet och likvärdighet. Särskilt utmanande är situationen vad gäller kompetensförsörjningen där grundutbildning både för förskollärare och barnskötare i regionen har allt för liten omfattning i förhållande till rekryteringsbehoven. Personalens kompetens är den viktigaste faktorn för förskolans kvalitet. Kompetensförsörjning och kompetensutveckling är därför viktiga områden att utveckla och insatser som bidrar till ökad likvärdighet bör prioriteras utifrån ett barnrättsperspektiv. Följande utvecklingsområden är några av de som lyfts fram i rapporten:

- Det systematiska kvalitetsarbetet behöver i högre grad inriktas mot att skapa hög kvalitet och likvärdighet utifrån de nationella målen i läroplanen. Som underlag för det behövs bland annat tydligare uppföljning av barns förändrade kunnande.
- Med utgångspunkt i den rådande och förväntade utbildningssituationen bör framför allt långsiktiga kompetensförsörjningsinsatser utökas. Särskilt fokus bör läggas på att behålla utbildad personal.
- Utvärdera och utveckla det pedagogiska ledarskapet i stadens förskolor.
- Implementering av den reviderade läroplanen med ett förtydligt undervisningsbegrepp bör prioriteras.
- Ta fram en samlad forsknings- och utvecklingsstrategi för förskolan.

Forskning om kvalitetsaspekter i förskola

I Vetenskapsrådets forskningsöversikt från år 2015² liksom i en rapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm³ framhålls att förskola av god kvalitet har positiva och långsiktiga effekter på barns utveckling och lärande. Den viktigaste faktorn för kvaliteten i förskoleverksamheten är hur förskolepersonal förstår, agerar, lyssnar på barnet och hur personalen förmår att se barnets potential och handla så att barnet känner sig engagerat, dugligt och aktivt i sitt lärande.

Förskolepersonalens utbildningsnivå, möjlighet till kvalificerad kompetensutveckling och arbetsvillkor i övrigt är de viktigaste förutsättningarna för en likvärdig förskola av hög kvalitet. I en likvärdig förskola finns i alla barngrupper förskolepersonal som har kompetens, kunskap och förutsättningar att möta barnet/barnen så att de pedagogiska relationerna håller en hög kvalitet. Genom att förstå de pedagogiska relationerna, processkvaliteten, som en brännpunkt och en kärnfråga för förskolans likvärdighet, blir strukturkvaliteten en fråga om vilka villkor som möjliggör eller försvårar en god kvalitet i de pedagogiska relationerna.

För att förskolan ska ha en kompenserande funktion bör personal i upptagningsområden där familjer har låg socioekonomisk status, med hög migration och omflyttning ha de bästa förutsättningarna, arbetsvillkoren och utbildningen för att göra ett bra pedagogiskt arbete. I forskningsöversikten dras slutsatsen att fördelningen av förskollärare i relation till befolkningsgruppers socioekonomiska status därför är en viktig indikator för förskolans likvärdighet. Likvärdighet kan då bli en fråga om att rekrytera och behålla utbildad och motiverad personal särskilt i dessa områden genom att erbjuda dem de bästa arbetsvillkoren. En annan viktig faktor som lyfts fram är hur stor del av barnen som går i förskola och vilka resurser som läggs på uppsökande verksamhet riktad till de vårdnadshavare vars barn inte går i förskola.

I Förskolerapporten redovisas de strukturella förutsättningar som forskningen lyfter fram som viktiga indikatorer för en likvärdig och kompenserande förskola med hög kvalitet. Utifrån de resultat som presenteras görs en analys av vilka underlag som saknas eller behöver utvecklas i det systematiska kvalitetsarbetet för att ge förutsättningar för att följa upp måluppfyllelsen och öka likvärdigheten.

² Vetenskapsrådet (2015), En likvärdig förskola för alla barn

³ Förskolan – En god investering i jämlika villkor (2017)

Skolinspektionens granskning

Skolinspektionen har granskat kommunala och fristående huvudmäns styrning och ledning av förskola⁴ och funnit att huvudmännen ofta har svårt att tydliggöra läroplanens mål och vilka resultat som ska följas upp. En orsak till detta kan vara att förskolans läroplan inte innehåller mål för vad det enskilda barnet ska ha uppnått vid olika tidpunkter eller i olika åldrar. Målen i läroplanen formuleras som strävansmål och anger inriktningen för förskolans arbete. Skolinspektionen framhåller att det är komplext att följa upp förskolans kvalitet och att olika kvalitetsaspekter behöver beaktas.

Resultatkvalitet – rör mål och resultat, det vill säga om verksamheten uppnår det som eftersträvas.

Processkvalitet – handlar om den pedagogiska verksamhetens inre arbete, vad som sker i de processer som äger rum i förskolan.

Strukturell kvalitet – handlar om verksamhetens yttre villkor, exempelvis personalens kompetens, personaltäthet, barngruppernas storlek och sammansättning och pedagogiskt material.

Servicekvalitet – anger hur vårdnadshavarna uppfattar verksamheten och där målet är att de ska vara nöjda.

Skolinspektionen finner en osäkerhet hos många huvudmän om vad resultat och måluppfyllelse i förskolan omfattar och hur dessa resultat kan mätas. Huvudmän efterfrågar förskolans resultat i siffror och de uppföljningar av måluppfyllelsen som huvudmannen tar del innehåller ofta kvantitativa data i form av olika nyckeltal, som exempelvis gruppstorlekar, personaltäthet och andel legitimerade förskollärare.

Skolinspektionen finner vidare att vårdnadshavarnas röster väger tungt när det gäller att bedöma kvaliteten i förskolan, ibland tyngre än professionens. Skolinspektionen menar att det är av största vikt att ta del av vårdnadshavarnas uppfattningar om förskolans kvalitet men att det mot bakgrund av att de kan ha begränsad kunskap om förskolans mål och uppdrag kan leda till att huvudmännen får otillräcklig information om måluppfyllelsen utifrån de nationella målen i läroplanen. Genom att komplettera uppföljningarna med en bedömning av i vilken utsträckning barnens utveckling och lärande påverkats positivt, skulle huvudmannen få en mer komplett bild av måluppfyllelsen menar Skolinspektionen.

⁴ Skolinspektionen (2017), Huvudmannens styrning och ledning av förskolans kvalitet

Styrning av förskola

Som en del av skolväsendet styrs förskolan av de grundläggande bestämmelserna i skollagen⁵. Här regleras rättigheter och skyldigheter för barn och vårdnadshavare liksom förskolans och huvudmannens ansvar för verksamheten. Bland annat slås det fast att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, vilka krav som ställs på förskolechefen, att undervisning ska ske under ledning av förskollärare samt att kvalitetsarbetet ska dokumenteras både på förskole- och huvudmannanivå. Här regleras även tillsynen av förskolan.

Vad gäller likvärdighet kan det enligt skollagen främst ses ur tre grundläggande aspekter:

- lika tillgång till utbildning
- lika kvalitet på utbildningen
- att utbildningen ska vara kompensande.

Begreppet likvärdighet innebär inte att alla barn ska erbjudas en likadan förskola utan att förskolans likvärdighet bör baseras på en analys av hur barns villkor kan mötas av en förskoleverksamhet där alla barn kan utnyttja sin fulla potential.⁶

Utifrån skollagen ska varje skolform ha en läroplan.⁷ Här anges värdegrund och uppdrag samt mål och riktlinjer. Exempelvis konkretiseras vilka mål förskolan ska sträva mot att varje barn ska utveckla, förskolechefens, förskollärarens och arbetslagets ansvar liksom hur förskolan ska arbeta med uppföljning, utvärdering och utveckling.

Både skollag och läroplan utgår från Barnkonventionen⁸ om barnets rättigheter. Det arbetet konkretiseras i stadens Program för barnets rättigheter och inflytande.⁹

Alla huvudmän har enligt skollagen (2010:800) ett ansvar för att skapa rutiner, uppföljningssystem och andra förutsättningar för ett dokumenterat och systematiskt kvalitetsarbete på olika nivåer. Som

⁵ http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

⁶ Persson, S (2015). En likvärdig förskola för alla barn – innebörder och indikatorer. Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie

⁷ <https://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/forskola>

⁸ <https://www.skolverket.se/regelverk/skollagen-och-andralagar/andra-lagar/barnkonventionen-1.186238>

⁹ <http://www.stockholm.se/PageFiles/130287/program-for-barnets-rattigheter-och-inflytande-i-stockholms-stad.pdf>

stöd för arbetet tar Skolverket fram Allmänna råd¹⁰ för Måluppfyllelse i förskolan och för Systematiskt kvalitetsarbete.

Det systematiska kvalitetsarbetet har, förutom att ge huvudmannen information om hur verksamheten fungerar i förskolorna, sin huvudsakliga funktion i att utveckla utbildningen mot de nationella målen.¹¹ Det innebär att huvudmännen och enheterna ska följa upp och utvärdera sin verksamhet mot läroplanens uppdrag och mål, sedan utifrån det besluta om vilka utvecklingsinsatser som ska genomföras för ökad måluppfyllelse.

Kommunens ansvar

I Stockholms stad har kommunstyrelsen det yttersta ansvaret för att kvaliteten i stadens kommunala förskolor lever upp till de nationella styrdokumentets krav. Kommunstyrelsen ansvarar för att i samverkan med stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden följa upp att verksamheten i de kommunala förskolorna bedrivs utifrån likvärdighet, rättssäkerhet och med god kvalitet.

De 14 stadsdelsnämnderna ansvarar inom sitt geografiska område för tillgången till och driften av kommunala förskolor.¹²

Stadsdelsnämnderna har därmed ett operativt ansvar för kompetensförsörjning avseende förskola och ansvarar för att alla barn som bor i respektive stadsdelsnämndsområde har tillgång till förskola av hög kvalitet.

Utbildningsnämnden ansvarar för att i nära samverkan med stadsdelsnämnderna hantera frågor som är gemensamma för stadens förskolor.¹³ Det innebär bland annat samordning och utveckling av stadens förskoleverksamhet när det gäller riktlinjer, principer, policydokument och övergripande uppföljning av verksamheten i förskolan samt för systemförvaltning av olika system för kö och placering.

I Stockholms stad ska den kommunala verksamheten under den rådande politiska majoriteten utgå från fyra inriktningsmål utifrån ett Stockholm för alla: Ett Stockholm som håller samman, Ett klimatsmart Stockholm, Ett ekonomiskt hållbart Stockholm och Ett demokratiskt hållbart Stockholm. För verksamhetsområdet förskola anges specifikt målet Alla barn i Stockholm har goda och jämlika uppväxtvillkor.¹⁴

¹⁰ <https://www.skolverket.se/regelverk/allmanna-rad>

¹¹ Enligt skollagen (4 kap. 5§) ska inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet vara att de nationella målen uppfylls.

¹² Reglemente för stadsdelsnämnderna (kfs 2017:02).

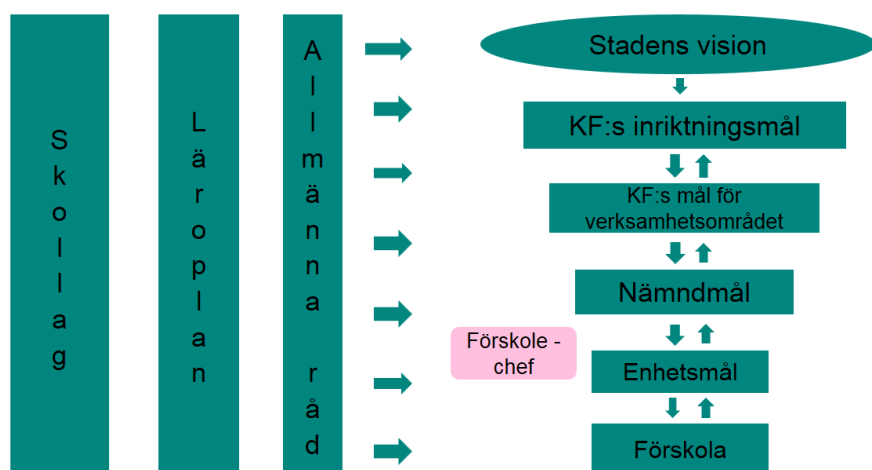
¹³ Reglemente för utbildningsnämnden, (kfs 2017:03).

¹⁴ Kommunfullmäktiges budget 2018

Övergripande indikatorer som följs upp varje år är andel förskollärare, barn per grupp, antal barn per personal, andelen nöjda föräldrar och personalens självvärdering. Från år 2018 görs även uppföljning av den samlade inskrivningsgraden i förskola och pedagogisk omsorg.

Med utgångspunkt från stadens inriktningsmål anger varje stadsdelsnämnd egna mål, som även kan utgå från förskolans läroplan eller tidigare identifierade utvecklingsområden. För varje mål beskrivs aktiviteter som ska genomföras och i de flesta fall anges årets förväntade resultat kopplat till en indikator. Utifrån det förväntade resultatet och indikatorn görs en bedömning av om målet ska anses som uppnått.

Alla förskoleenheter utarbetar enhetsmål för varje nämndmål. Även här beskrivs arbetsätt och ofta förväntade resultat med indikatorer för uppföljning.

Det är förskolechefen som ska se till att både huvudmannens beslut om prioriterade utvecklingsområden och enhetens beslut om prioriterade utvecklingsinsatser i det systematiska kvalitetsarbetet får genomslag i verksamheten.¹⁵ Målen följs upp i tertialrapport 1 och 2 samt i verksamhetsberättelse och i kvalitetsredovisning på nämndnivå. Uppföljningen sker i stadens integrerade ledningssystem ILS.¹⁶

Styrning av fristående förskola

Varje enskild huvudman ansvarar för hur verksamheten utformas för att säkerställa kvaliteten i förhållande till skollag och läroplan och för att uppföljning, utvärdering och utveckling sker.

¹⁵ [Skolverkets allmänna råd Systematiskt kvalitetsarbete - för skolväsendet](#)

¹⁶ ILS är stadens system för integrerad ledning och uppföljning av verksamhet och ekonomi.

Utbildningsnämnden ansvarar för godkännande av nya fristående förskolor och pedagogiska omsorger samt för tillsyn av och ersättning till dessa verksamheter. I tillsynen granskar utbildningsnämnden bland annat hur huvudmännen utformat sitt systematiska kvalitetsarbete och att uppföljning sker i förhållande till läroplanens mål. Med utgångspunkt från skollagen har utbildningsnämnden även beslutat om riktlinjer för de fristående förskolornas verksamhet, där anges vad som krävs av en fristående huvudman för att få godkännande att bedriva förskola i Stockholm.¹⁷

I utbildningsnämndens verksamhetsplan anges indikatorer även för de fristående förskolorna när det gäller andel förskollärare, andel nöjda föräldrar, antal barn per grupp och antal barn per årsarbetare. Andel förskollärare och antal barn per årsarbetare följs upp via den årliga egenkontroll som lämnas av de fristående förskolorna. Uppgifter om föregående års gruppstorlek i fristående förskola finns tillgängliga i Skolverkets databas.¹⁸

Strukturella faktorer

Kommunal och fristående förskola

I de 14 stadsdelsnämnderna fanns i slutet av år 2017 cirka 580 kommunala förskolor organiserade i drygt 125 enheter. Varje stadsdelsnämnd har 21-70 förskolor indelade i 5-17 enheter (i genomsnitt 41 förskolor och 9 enheter). Varje enhet består i sin tur av 3-10 förskolor (i genomsnitt 4,7) och leds av en förskolechef. Beroende på enhetens storlek finns en ledningsorganisation med biträdande förskolechef och/eller pedagogiska ledare och i vissa fall administrativt stöd.

Vidare finns cirka 300 enskilda huvudmän med sammanlagt cirka 470 fristående förskolor. Det finns huvudmän som bara har en förskola vilket är vanligast när det gäller föräldrakooperativ och personalkooperativ. I dessa förskolor arbetar förskolechefen ofta större delen av sin arbetstid i barngrupp. Det finns även fristående huvudmän med 5-10 förskolor och den största koncernen har drygt 40 förskolor i Stockholm.

Analys och kommentar

Storleken på de olika huvudmännens verksamheter, enheter och förskolor skiljer sig markant, framförallt mellan de minsta fristående huvudmännen/förskolorna som ofta har en till två

¹⁷ <http://foretag.stockholm.se/-/Fristaende-sajt/Enskilt-driven-forskoleverksamhet-skolbarnsomsorg-och-fristaende-skola/Forskola-familjedaghem-och-skolbarnsomsorg/>

¹⁸ <http://www.jmftal.artisan.se>

grupper/avdelningar och de större företagen/koncernerna och Stockholms stad med fjorton stadsdelsnämnder.

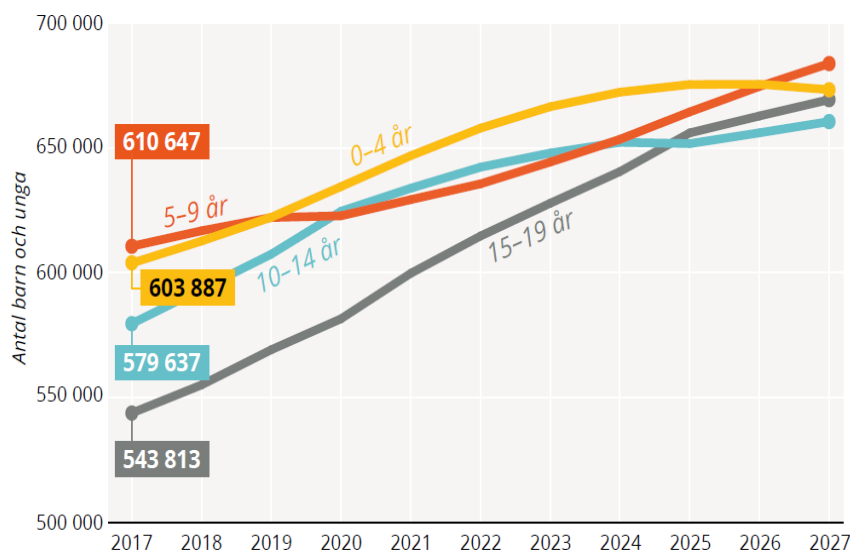
I stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar framgår att stadsdelsförvaltningar ser över och förändrar organisationen för förskolan för att kunna stärka ett närmare ledarskap med fler biträdande förskolechefer. För att skapa välfungerande organisationer är det viktigt att olika sätt att organisera, förändringar och nya roller utvärderas. En sådan utvärdering planeras för de kommunala enheterna under 2018 som ett samarbete mellan stadsdelsförvaltningarna, utbildningsförvaltningen och forskare.

Befolkningsprognos och utbyggnadsbehov

Sveriges barn och elever blir allt fler. Det föds många barn liksom att barn och unga i alla åldrar kommer till Sverige. Alla skolformer kommer därför att behöva växa de kommande 10 åren.

Utvecklingen som illustreras i diagrammet nedan innebär att fram till 2027 kommer antalet barn och elever i förskole-, grundskole- och gymnasieålder öka med nästan 350 000, vilket motsvarar en ökning med 15 procent jämfört med 2017. I hela landet behövs över 600 nya förskolor och 300 nya skolor bara de närmaste åren.¹⁹

Prognos över den totala folkmängden i olika åldersgrupper

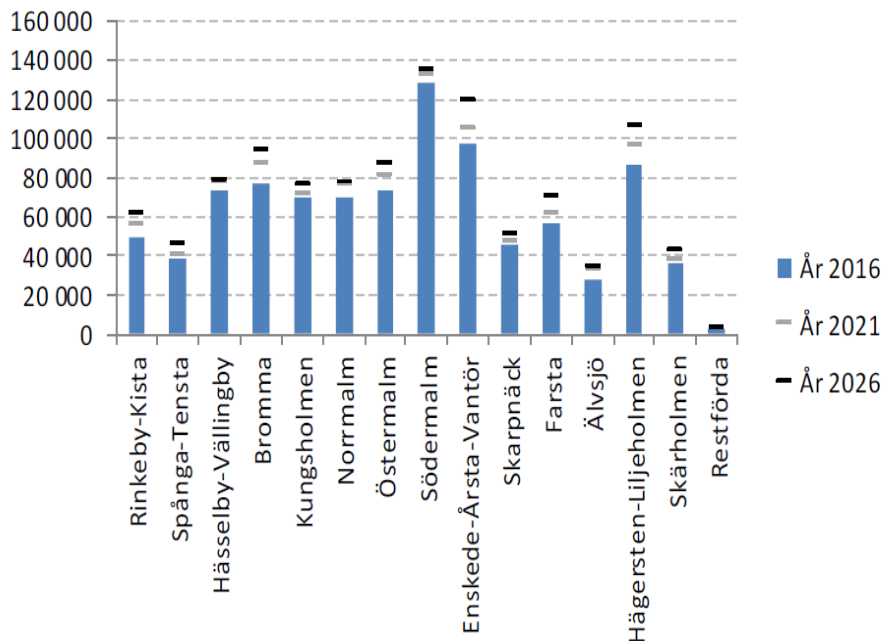
Källa: SCB:s befolkningsprognos

I slutet av år 2016 fanns 935 619 invånare i Stockholm. De senaste tio åren har folkmängden ökat med 153 000 personer. Under de närmaste tio åren prognostiseras befolkningen öka med 152 000 personer och år 2021 väntas antalet i befolkningen ha passerat en

¹⁹ SKL (2018) Skolans rekryteringsutmaningar – Lokala strategier och exempel

miljon. Befolkningsökningen väntas bli som störst i mitten av prognosperioden till 2026.²⁰ Den väntade befolkningsökningen sker främst i områden med omfattande nybyggnation.

Stadsdelsområdenas folkmängd år 2016, 2021 och 2026.

Källa: SWECO Society

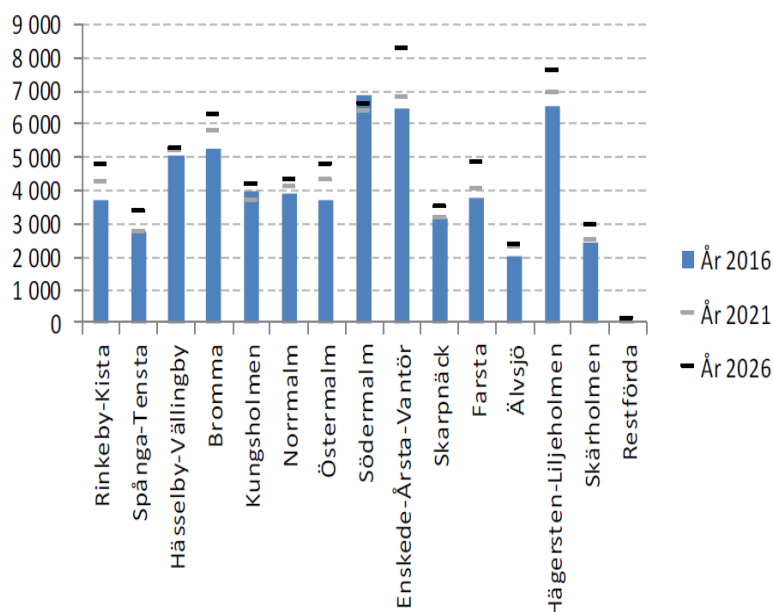
Fram till år 2026 antas antalet 1-5-åringar öka med 9 200 barn i hela staden, vilket innebär en ökning med knappt 1 000 barn per år. Med cirka 15 barn per grupp motsvarar det cirka 70 nya förskoleavdelningar per år.

Gruppen 1-5-åringar ökar framförallt i stadsdelar med stor nybyggnation under prognosperioden, som Hägersten-Liljeholmen, Enskede-Årsta-Vantör, Bromma och Östermalm, Rinkeby-Kista och Farsta. I Södermalm och Kungsholmen minskar i stället antalet barn under prognosperioden. I områdena Rinkeby-Kista, Skärholmen och Spånga-Tensta har befolkningsökningen i åldern 1 till 5 år varit begränsad mellan 2010 och 2015.

Mellan 2015 och 2025 beräknas åldersgruppen 1 till 5 år öka även i Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta. Mätt i antal barn är ökningen fortfarande större i Hägersten-Liljeholmen och Enskede-Årsta-Vantör.

²⁰ SWECO Society, Statistik om Stockholm, Befolkningsprognos 2017, som utgår från den observerade befolkningen i slutet av 2016

Prognos antal barn i åldersgruppen 1-5 år per stadsdel.

Källa: SWECO Society

I skollagen anges att en kommun ska erbjuda en förskoleplats inom fyra månader från att en ansökan lämnats in. Platsen ska vara tillgänglig, det vill säga barnet ska kunna börja i förskolan inom fyra månader. I Stockholm ges en utvidgad platsgaranti som innebär rätt till plats i förskola inom tre månader från att ansökan inkommit. Alla stadsdelsnämnder beskriver i sina verksamhetsberättelser att de under år 2017, liksom tidigare år, har uppfyllt platsgarantin.

Analys och kommentar

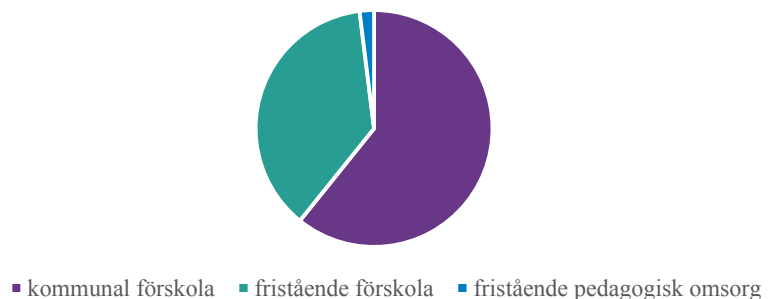
Utbyggnadsbehovet av förskolor varierar över tid och i olika områden i staden. Det leder till att vissa stadsdelsnämndsområden har omfattande utbyggnadsbehov medan ett stadsdelsnämndsområde förväntas få ett minskat behov av förskoleplatser. Rekryteringsbehovet är därför olika i olika stadsdelsnämndsområden.

Av stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar (vilka redovisas under rubriken Kvalitetsredovisningar i kommunal förskola) framgår att en hög utbyggnadstakt medför stora utmaningar i form av att flera förskolor befinner sig i ständig förändring på grund av lokalbyten, ny personal och att det finns många barn som byter förskola. Det medför utmaningar för såväl kompetensförsörjning som kvalitet.

Antal barn i förskola

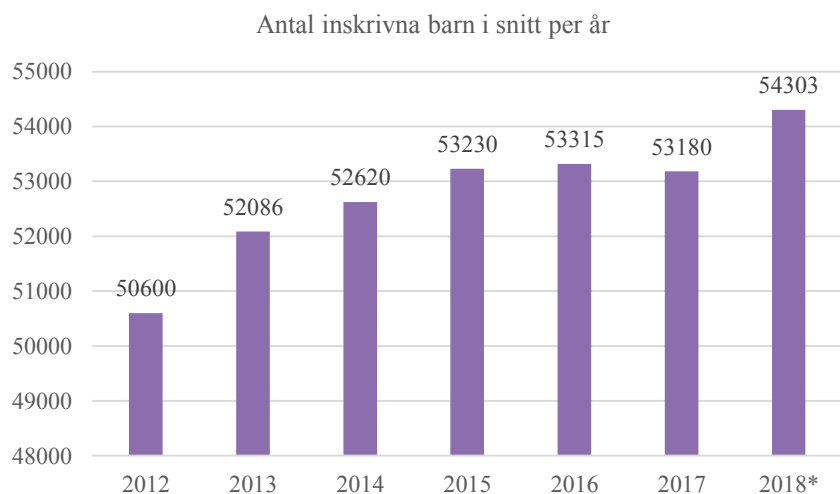
I början av januari 2017 fanns knappt 60 000 barn i åldern 1-5 år i Stockholms stad. Av dessa gick då drygt 51 000 barn i förskola eller pedagogisk omsorg (85 procent). Cirka 31 000 barn eller 61 procent av de inskrivna barnen gick i kommunal förskola och cirka 19 000 barn eller 39 procent i fristående förskola. Därutöver gick cirka 1 000 eller knappt 2 procent av barnen i fristående pedagogisk omsorg.²¹ Antalet inskrivna barn har varierat över året och snittet för 2017 var cirka 53 000 inskrivna barn.

Fördelning inskrivna barn i förskola och pedagogisk omsorg december 2017

Källa: Stadsledningskontorets statistik

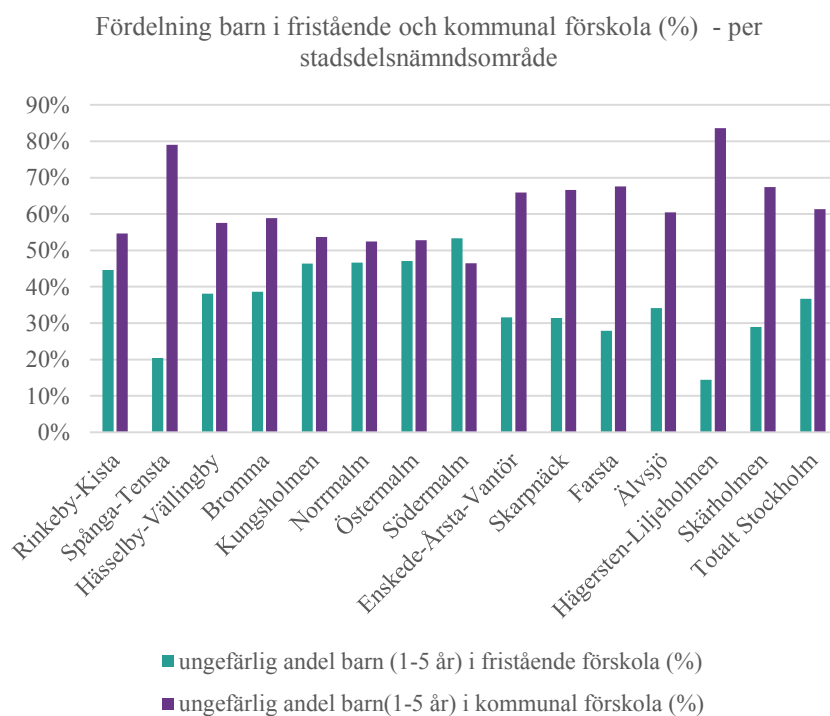
Antalet inskrivna barn i förskola och pedagogisk omsorg har ökat med knappt 4 000 barn under perioden 2012 till februari 2018.

Källa: Stadsledningskontoret, tabellen visar årssnittet för antal inskrivna barn i fristående och kommunal förskola samt pedagogisk omsorg. För 2018 avses februari.

²¹ Rapportens inriktning omfattar inte närmare analys av pedagogisk omsorg.

Andelen barn i fristående förskola har ökat något de senaste åren. Fördelningen mellan andel barn i kommunal och fristående förskola varierar mellan stadsdelarna och Södermalms stadsdelsnämndsområde är det enda område där majoriteten av barnen går i fristående förskola.

Inskrivningsgrad

Forskning visar att deltagandet i en förskola där barnet ges stöd i sin utveckling har en positiv påverkan på barnets utveckling och lärande långt upp i skolåldern och välbefinnande senare i livet.²²

Enligt kommunfullmäktiges budget 2018 ska alla förskolebarn ha tillgång till en förskola med god kvalitet nära hemmet.

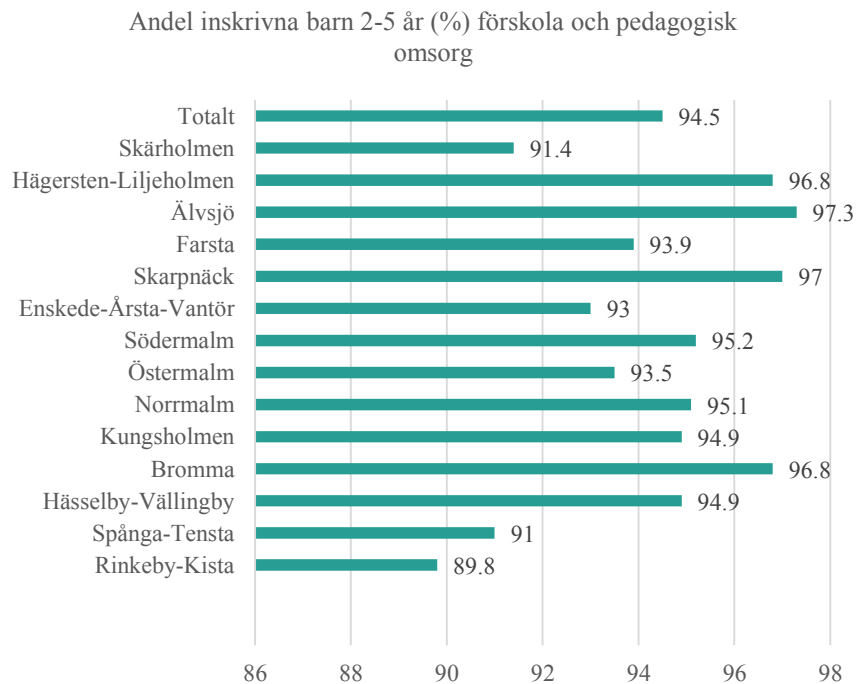
Stadsdelsnämnderna har i uppdrag att öka andelen inskrivna barn (2-5 år) i förskola samt att öka kunskapen om varför vissa vårdnadshavare inte väljer att låta barnen gå i förskola.

Utbildningsnämnden har i uppdrag att följa upp inskrivningsgraden i stadsdelsnämndsområden med lägre inskrivningsgrad. Nämnden kommer även att följa upp hur den faktiska närvaron ser ut bland inskrivna barn främst i socioekonomiskt resurssvaga områden.

I stadens integrerade ledningssystem (ILS) mäts för närvarande den samlade inskrivningsgraden i förskola och pedagogisk omsorg. För stadens cirka 45 000 barn i åldern 2-5 år har inskrivningsgraden de

²² Persson, S. (2012) s. 6; Vetenskapsrådet (2015) s. 19, 40, 44, 67

senaste tre åren legat på 94,5 procent. Inskrivningsgraden varierade mellan stadsdelarna från 89,8 procent (Rinkeby-Kista) till 97,3 procent (Hägersten-Liljeholmen). För 2018 är målet att inskrivningsgraden i förskola ska öka till 96 procent för staden som helhet. De stadsdelar som har högst befolkningsökning har även en hög inskrivningsgrad i förskola.

Cirka 5,5 procent, vilket motsvarar cirka 2 500 barn (2-5 år) går varken i förskola eller i pedagogisk omsorg. Det pågår redan arbete i olika stadsdelar med syfte att öka andelen barn i förskola, exempelvis genom uppsökande verksamhet, samverkan med BVC, familjecentraler, öppen förskola och den form av öppen förskola som kallas introduktionsförskola.

Analys och kommentar

Eftersom förskola av god kvalitet ger positiva och långsiktiga effekter för barns utveckling och lärande är det viktigt att alla barn får möjlighet att gå i förskola.

Ovan konstateras att cirka 2 500 barn (2-5 år) inte går i förskola eller pedagogisk omsorg och det finns en målsättning att inskrivningsgraden i förskola ska öka till 96 procent av alla barn i den aktuella åldersgruppen. Eftersom inskrivningsgraden varierar och det finns stadsdelar med en förhållandevis låg inskrivningsgrad medför det olika utmaningar i stadsdelarna. Det behövs ytterligare analys av vad skillnaderna i inskrivningsgrad beror på för att kunna sätta in rätt åtgärder för att öka inskrivningsgraden med bibehållen kvalitet.

För att underlätta uppföljning och analys av hur inskrivningsgraden i förskola förändras över tid föreslås att indikatorn i stadens integrerade ledningssystem (ILS) förändras så att den mäter inskrivningsgrad i förskola separerat från pedagogisk omsorg.

Barn per grupp

På Skolverkets uppdrag har en forskargrupp från Göteborgs universitet med stöd av Vetenskapsrådet undersökt gruppstorlekens betydelse för kvaliteten i förskolan²³. Här konstateras att barngruppens storlek är en faktor som i samverkan med andra påverkar kvaliteten. Andra faktorer är personalens kompetens, personaltäthet, lokalernas utformning, barnens åldrar och gruppens sammansättning.

Även om det inte finns någon tydlig koppling mellan barngruppsstorlek och kvalitet så konstateras att det är viktigare för de allra yngsta barnen, barn med annat modersmål och barn med särskilda behov att grupperna inte blir för stora. Forskarna ser risker med det arbetssätt som benämns storarbetslag där flera barngrupper samverkar under ledning av ett flera pedagoger eftersom det innebär många fler relationer för barnen. I forskningsrapporten lämnas inte några specifika rekommendationer när det gäller gruppstorleken.

I Skolverkets allmänna råd Måluppfyllelse i förskolan²⁴ anges rekommenderade riktmärken för barngruppsstorlekar till 6-12 barn i åldrarna 1-3 år respektive 9-15 för barn 4-5 år.

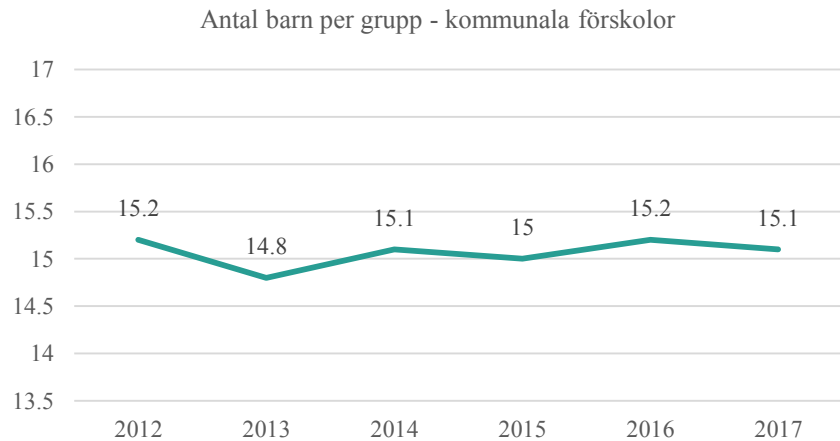
För Stockholms stad följs målet för barngruppsstorlek upp genom en indikator där målet är ett genomsnittligt värde på 16 barn per grupp/avdelning. I kommunfullmäktiges budget har målsättningen under flera år varit 14 barn i grupper för yngre barn och 18 barn i grupper för de äldre.

Det har inte skett någon större förändring i medelvärdet av antalet barn per grupp i de kommunala förskolorna under perioden 2012-2017. Snittet låg år 2012 på 15,2 barn per grupp vilket kan jämföras med 15,1 barn per grupp år 2017.

²³https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.245747!/Gruppstorlekens_betydelse_Vetenskapsradet.pdf

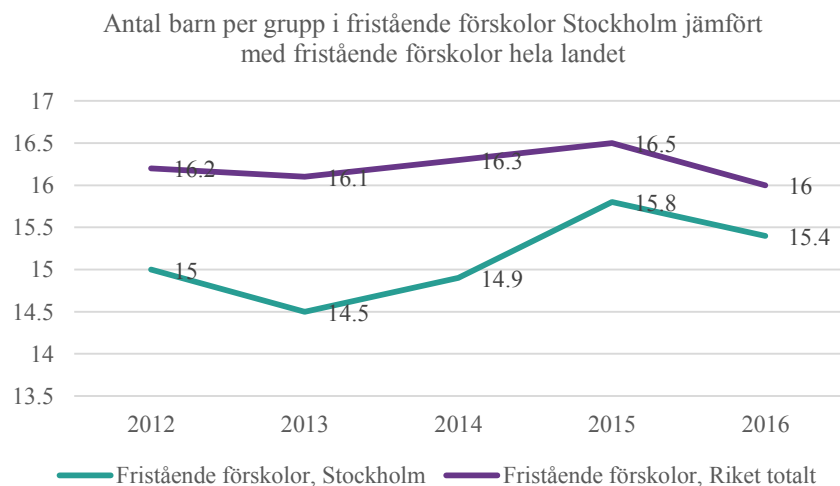
²⁴https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3749

Snittet för kommunala förskolor i hela landet var år 2016 15,8 barn per grupp jämfört med 15,2 i kommunala förskolor i Stockholm.

Källa: Stockholms stads integrerade ledningssystem (ILS)

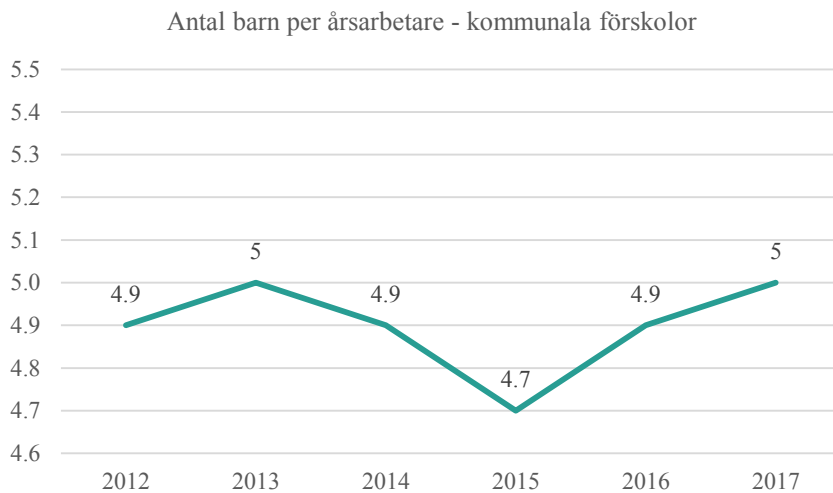
De fristående förskolorna i Stockholm har sedan år 2012 haft färre barn per grupp än snittet för fristående förskolor i landet och inte heller här har det skett någon större förändring. De fristående förskolorna i Stockholm hade år 2016 i snitt 15,4 barn per grupp vilket kan jämföras med snittet på 16 barn per grupp för fristående förskolor i hela landet.

Källa: Skolverkets databas (uppgifter för 2017 publiceras i april 2018)

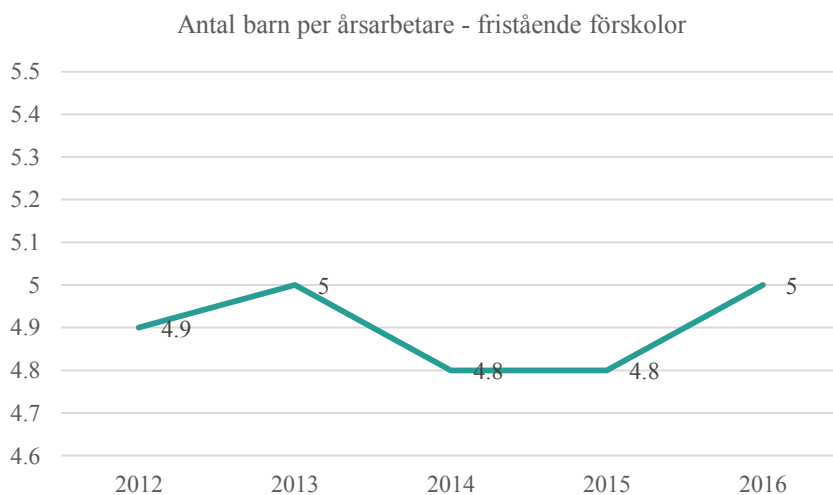
Barn per personal

Liksom den genomsnittliga gruppstorleken har inte heller antal barn per årsarbetare förändrats nämnvärt varken i de kommunala eller i de fristående förskolorna under den period som redovisas nedan.

Källa: Stockholms stads integrerade ledningssystem (ILS)

De fristående förskolorna hade 2016 i snitt 5 barn per årsarbetare, vilket kan jämföras med 4,9 i de kommunala förskolorna.

Källa: Skolverkets databas (uppgifter för 2017 publiceras i april 2018)

Analys och kommentar

Trots att antalet barn i åldern 1-5 år ökat de senaste åren har garantin att erbjuda förskoleplats inom tre månader efterlevts. Antalet barn per heltidstjänst/årsarbetare och den genomsnittliga gruppstorleken har inte förändrats nämnvärt under de senaste åren och ligger för år 2016 under snittet för hela landet. Detta gäller både

fristående och kommunala förskolor enligt Skolverkets statistik. Stockholm har jämfört med hela landet i genomsnitt färre barn i grupperna. Staden har inte ändrat ambitionen avseende antal barn per grupp efter Skolverkets nya rekommendationer.

Dagens indikator visar antal barn per personal inklusive resurspersoner för barn i behov av särskilt stöd. För att få ett tydligare underlag vad gäller barn per personal föreslås en indikator som även visar bemanningen i arbetslagen utan resurspersoner.

Under år 2017 införde Stockholms stad rätt till heltid för barn till föräldralediga.²⁵ De uppföljningar som genomförts visar att förändringen har medfört att färre barn har deltidssavtal men det är inte klarlagt om det inneburit längre vistelsetider på ett sådant sätt att gruppstorlek eller personaltäthet påverkats. Uppföljning av förändringens effekter kommer att fortsätta under år 2018.

Personalens utbildning

Personalens utbildning är den viktigaste faktorn för hög kvalitet i förskolan är, något som slagits fast i flera forskningsrapporter och sammanställts i Vetenskapsrådets forskningsöversikt.²⁶

Sedan år 2011 regleras i skollagen att endast den som har legitimation som förskollärare är behörig att bedriva undervisning (2 kap. 13§ skollagen). En legitimerad förskollärare har ansvar för den undervisning han eller hon bedriver (2 kap. 15§ skollagen) och det är endast legitimerade förskollärare som kan tillsvidareanställas som förskollärare. Med begreppet undervisning avses i förskolan ”sådana målstyrda processer som under ledning av förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden” och med utbildning avses ”den verksamhet inom vilken undervisning sker utifrån bestämda mål” (1 kap. 3§ skollagen).

Eftersom all verksamhet i förskolan ska ha inriktning mot att stödja barnens utveckling och lärande krävs att det på varje förskola finns förskollärare i sådan omfattning att dessa ges reella förutsättningar att leda och bedriva undervisning av samtliga barn. Förskollärare ska även ges förutsättningar att ansvara för de övriga uppgifter som en förskollärare enligt skollag och läroplan har ansvar för.

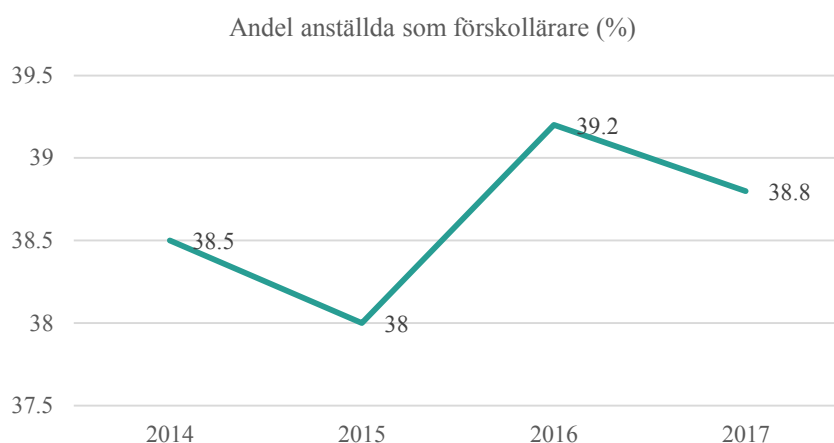
²⁵ I Stockholms stad utgår ersättning för heltid för alla barn oavsett om föräldrarna valt deltidssavtal och deltidstaxa

²⁶ <https://publikationer.vr.se/produkt/likvardighet-i-forskolan-en-forskningsoversikt/>

Kommunal förskola

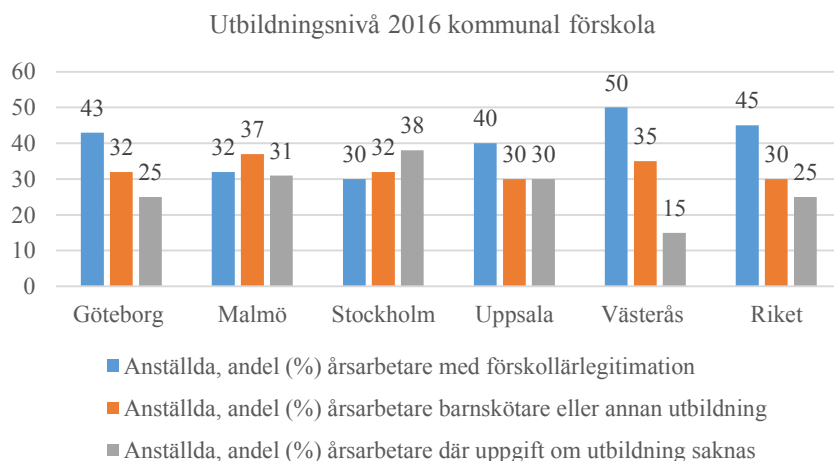
Staden har årligen i det integrerade ledningssystemet (ILS) följt upp hur andelen förskollärare förändras över tid i de kommunala förskolorna. I gruppen anställda som förskollärare finns även personal med annan högskoleutbildning och examinerade förskollärare som ännu saknar legitimation.

Sedan år 2014 har andelen anställda som förskollärare ökat något i de kommunala förskolorna.

Källa: Stockholms stads integrerade ledningssystem (ILS)

Personalens utbildningsnivå i förskolan har följts upp på olika sätt sedan behörighetskrav och legitimation för förskollärare infördes i skollagen år 2011. De senast tillgängliga uppgifterna i Skolverkets databas om andel legitimerade förskollärare och övrig personals utbildningsnivå inom fristående och kommunal förskola avser den 15 oktober 2016. Andelen legitimerade förskollärare är i snitt 45 procent för kommunala förskolor i hela landet. Andelen är lägre i de största städerna och i Stockholm är andelen legitimerade förskollärare cirka 30 procent för de kommunala förskolorna.

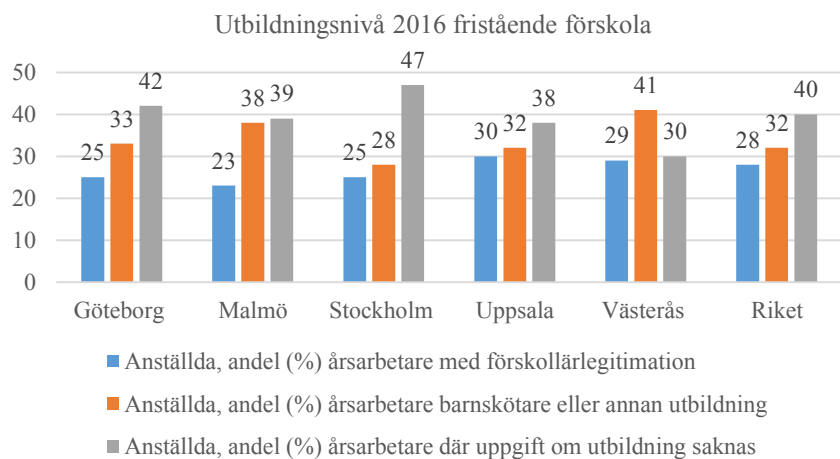
Källa: Skolverkets databas, avser oktober 2016

Sedan december 2017 finns i stadens system för kompetensinventering (KOLL) möjlighet att ta fram uppgifter om antalet legitimerade förskollärare i de kommunala förskolorna, dock inte omräknat till årsarbetare/heltidstjänster. Med detta beräkningssätt är andelen legitimerade förskollärare i de kommunala förskolorna i Stockholm i genomsnitt 31 procent av antalet anställda vilket väl överensstämmer med Skolverkets uppgifter. Andelen legitimerade förskollärare, utifrån KOLL, varierar i stadsdelsförvaltningarna från 26 till 35 procent.

Enligt uppgifter i KOLL den 28 februari 2018 saknar drygt 400 personer som är anställda som förskollärare legitimation. Av dessa har cirka 100 personer en förskollärarexamen men har ännu inte tagit ut sin legitimation. De flesta övriga som är anställda som förskollärare men saknar legitimation är utbildade fritidspedagoger eller lågstadielärare och i gruppen kan det också finnas de som inte redovisat sin förskollärarexamen i KOLL.

Fristående förskola

Andelen legitimerade förskollärare i de fristående förskolorna i Stockholm var 25 procent i oktober 2016., vilket kan jämföras med ett snitt på 28 procent för fristående förskolor i hela landet.

Källa: Skolverkets databas, avser oktober 2016

Enligt den årliga egenkontroll som de fristående förskolorna lämnar till utbildningsnämnden var andelen legitimerade förskollärare i fristående förskola i Stockholm cirka 27 procent 2016 och cirka 23 procent 2017, vilket ungefärligt överensstämmer med uppgifterna i Skolverkets databas. Andelen legitimerade förskollärare varierar från 0 till 100 procent²⁷ mellan olika fristående förskolor.

²⁷ I skollagen undantas Waldorfförskolor från detta krav.

Egenkontrollen saknar för närvarande uppgifter om övrig personals utbildning.

Analys och kommentar

Staden har årligen i det integrerade ledningssystemet (ILS) följt upp hur andelen anställda som förskollärare i kommunal förskola vilket för år 2017 var 38,8 procent. Cirka 31 procent av dessa är legitimerade förskollärare och därutöver finns examinerade förskollärare som ännu inte tagit ut sin legitimation. Det innebär att cirka en av tre anställda i de kommunala förskolorna är legitimerade förskollärare. Med rätt organisation borde denna andel ge tillräckliga förutsättningar för att ge alla barn undervisning ledd av förskollärare.

Utöver dessa 31 procent finns även personal med annan högskoleutbildning med inriktning mot barn som med särskilt riktade insatser skulle kunna få en förskolläraryt utbildning och därmed legitimation. Det är viktigt att de närmare 100 anställda som har förskolläraryt examen men inte tagit ut sin legitimation gör det så snart som möjligt.

Samtidigt framgår av stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar att det finns avdelningar/grupper som saknar legitimerade förskollärare. Det är viktigt att stadsdelsförvaltningarna hittar former för att säkerställa att barnen även i dessa grupper får undervisning ledd av förskollärare.

Enligt Skolverkets statistik saknar en hög andel av personalen utbildning med inriktning mot barn både i de kommunala förskolorna och i de fristående förskolorna. Skolverkets statistik tar dock inte hänsyn till uppdragsutbildningar som den barnskötaryt utbildning för tillsvidareanställda medarbetare²⁸ som genomförts under flera år i Stockholm. Det medför att dessa barnskötaryt ingår i kategorin utbildade i Skolverkets statistik. Stadens personalregister saknar uppgifter om barnskötaryt utbildningsnivå.

För att möjliggöra ytterligare analyser och vidta relevanta åtgärder när det gäller personalens utbildningsnivå i de kommunala förskolorna behöver respektive stadsdelsförvaltning se till att uppgifter om personalens utbildning läggs in i ett gemensamt system, exempelvis KOLL. Om en stor del av personalen saknar

²⁸ Barnskötaryt utbildningen vid Midsommarkransens gymnasium erbjuds både kommunala och fristående förskolor och med stöd av vikarieersättning. Sedan 2008 har ungefär 800 medarbetare gått denna utbildning via stadens gemensamma satsning eller lokala satsningar.

relevant utbildning och kunskap om den nationella läroplanen riskerar den kunskapsklyfta²⁹ som kan uppstå i arbetslagen att försvåra arbetet och påverka kvaliteten negativt. För att följa upp andelen legitimerade förskollärare behöver beskrivningen för denna indikator i stadens integrerade ledningssystem (ILS) ändras.

Det digitala systemet för egenkontroll för de fristående huvudmännen är under utveckling vilket på sikt förväntas underlätta analyser av personalens utbildningsnivå i de fristående förskolorna.

Kompetensförsörjningsbehov

Den demografiska utvecklingen som bland annat omfattar stora pensionsavgångar innebär ett omfattande rekryteringsbehov. De senaste åren har flera prognoser presenterats. De har visat på lite olika resultat, beroende på hur långt perspektiv som undersökts. Att behoven av lärare är stora är alla överens om. Regeringen har gett Skolverket och Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag att ta fram prognoser av behov av olika lärarkategorier. Prognoserna ska bland annat användas av lärosäten för att dimensionera lärarutbildningarna.

En första prognos lämnades i december 2017.³⁰ Den visar att fram till år 2031 är det totala rekryteringsbehovet 187 000 heltidstjänster. Behovet är störst de närmaste fem åren då skolor och förskolor beräknas behöva rekrytera lärare och förskollärare till motsvarande 77 000 heltidstjänster.

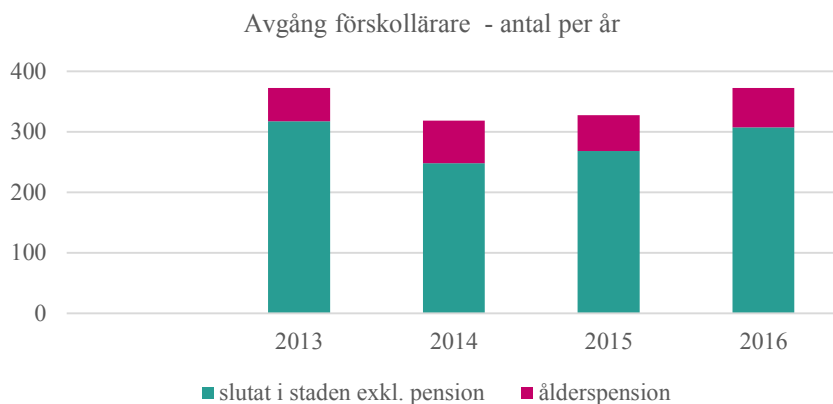
Enligt Stockholms stads personalstrategiska avdelnings (PAS) personalförsörjningsprognos år 2017 kommer kommunal förskoleverksamhet i staden att ha ett rekryteringsbehov på 1 200 barnskötare och förskollärare per år fram till år 2024, och därefter ökar behovet till 1 400 per år. Dessa beräkningar inbegriper de politiska målen om successivt ökad andel förskollärare vilket gör att närmare hälften av rekryteringarna bör vara förskollärare. Däremot har det politiska målet om ökad inskrivningsgrad i förskola inte beaktats.

Beräkningarna baseras på statistik från PAS avseende perioden 2013-2016 som visar att det i de kommunala förskolorna varje år varit 50-70 förskollärare som slutat på grund av ålderspension och att det finns behov av nyrekrytering på grund av utbyggnad av förskoleplatser. Det största rekryteringsbehovet härleds dock till att

²⁹ Begrepp använt av Jan Håkansson i sin forskning som en försvårande faktor för verksamhetsutveckling <https://lnu.se/personal/jan.hakansson/>

³⁰ Skolverket (2017), Lärarprognos 2017. Redovisning av regeringsuppdrag 2016:906

cirka 300 förskollärare varje år avslutar sin anställning i staden på egen begäran.

Källa: Stockholms stads Personalstrategiska Avdelning

Antal studenter som examineras från närliggande lärosäten inom denna period väntas vara totalt cirka 500 personer per år.³¹ Statistik från lärosätena visar att det finns cirka 10 sökande per plats på förskollärarytbildningen och enligt en enkätundersökning bland de som studerar till förskollärare är Stockholms stad den mest attraktiva arbetsgivaren, mycket utifrån förväntade utvecklingsmöjligheter.³²

Vad gäller förskolechefer visar den senaste sammanställningen från PAS att cirka 40 procent av stadens drygt 120 förskolechefer förväntas gå i pension de kommande fem åren.

Medarbetarenkät

Resultatet från stadens medarbetarenkät år 2017 visar att personal i förskola, fritidshem och fritidsklubb har ett nöjd medarbetarindex på 81 vilket ligger något över stadens genomsnitt på 80. I dessa personalkategorier tycker 93 procent av gruppen att arbetet är meningsfullt, 78 procent har förtroende för sin närmaste chef och 94 procent anser både att de är insatta i arbetsplatsens mål och att målen följs upp och utvärderas på ett bra sätt.

Enligt medarbetarenkäten anser däremot bara 57 procent i denna grupp att de har en bra arbetssituation och en resultatredovisning uppdelad per befattning och stadsdel visar att barnskötarna är mer nöjda med arbetssituationen än förskollärarna i så gott som alla stadsdelar.

³¹ Södertörns högskola, Stockholms universitet och Mälardalens högskola. Räknat på att 70 % av programnybörjarna fullföljer sin utbildning och examineras.

³² Universums enkätundersökning bland lärarstudenter 2017.

Analys och kommentar

Det är ett statligt ansvar att se till att grundutbildningar för olika yrken motsvarar behoven. Med tanke på att det finns många sökande till varje utbildningsplats i förskollärarytbildningen och ett stort behov av förskollärare bör antalet utbildningsplatser snarast utökas markant. En ökning av antalet utbildningsplatser skulle ge förutsättningar att öka andelen förskollärare i stadens kommunala och fristående förskolor.

Eftersom antalet nyexaminerade förskollärare under överskådlig tid inte motsvarar rekryteringsbehovet när Stockholm växer blir det allt viktigare att behålla de redan anställda förskollärarna genom att vara en attraktiv arbetsgivare. Det pågår redan många insatser i staden med det syftet, exempelvis förbättrad introduktion och mentorskap. Under de kommande åren kommer utbildningsförvaltningen, inom ramen för sitt samordningsansvar, tillsammans med stadsdelsnämnderna att prioritera kompetensförsörjningsfrågan inom förskolan med fokus på att utveckla det pedagogiska ledarskapet och karriärvägar för förskollärare inom förskolan. Därutöver erbjuds ledarskapsprogram för förskollärare som är intresserade av att bli förskolechefer.

Med anledning av det otillräckliga antalet utbildningsplatser för förskollärare i regionen kommer behovet av förskollärare inte att kunna fyllas enbart med rekrytering av nyexaminerade förskollärare. För att möta rekryteringsbehovet och för att erbjuda karriärvägar inom förskolan är det viktigt att staden fortsätter att erbjuda möjligheter för erfarna barnskötare att vidareutbilda sig till förskollärare. I dagsläget är det cirka 300 barnskötare som vidareutbildar sig till förskollärare inom ramen för sin tjänst. Utbildningsförvaltningen kommer under år 2018 att upphandla en uppdragsutbildning till förskollärare för att utöka möjligheten för barnskötare att vidareutbilda sig till förskollärare.

Det finns ett behov av att fortsätta utbilda tillsvidareanställda barnskötare utan pedagogisk grundutbildning. Stadsdelsnämnderna behöver årligen följa upp hur många barnskötare som är tillsvidareanställda och som inte har en barnskötarytbildning. Det är en viktig kvalitetsfaktor att alla i förskolan har en pedagogisk utbildning för att säkerställa att det inte är alltför stora kunskapsklyftor i arbetslagen.

Behovet av att rekrytera utbildade barnskötare kommer att öka. Förvaltningen kommer hösten 2018 att starta ett pedagogikcollege på barn- och fritidsprogrammet på Midsommarkransens gymnasium

för att få fler ungdomar att söka till barnskötarutbildningen. Syftet är att på sikt underlätta för stadsdelsförvaltningarna att rekrytera kompetenta barnskötare.

Därutöver behöver förvaltningen undersöka möjligheterna till samarbete med arbetsmarknadsförvaltningen för att öka antalet barnskötare som utbildas inom vuxenutbildningen.

Det finns ett behov av att kartlägga utbildningsnivån för de personer som är anställda som förskollärare men saknar förskollärexamen eftersom det kan påverka det beräknade rekryteringsbehovet. Varje stadsdelsnämnd ska ta fram lokala tydliga kompetensförsörjningsplaner för förskolans personal.³³ En sådan plan bör bland annat baseras på adekvata statistiska uppgifter och innehålla en kartläggning av personalens utbildningsnivå samt beskriva förväntade effekter planerade kompetensinsatser.

Förskolechefens förutsättningar att arbeta som en pedagogisk ledare är en viktig kvalitetsaspekt. Även här har staden en utmaning i att rekrytera förskolechefer då många förskolechefer för kommunal förskola förväntas gå i pension de närmaste åren.

I kvalitetsredovisningarna beskriver flera stadsdelsnämnder att sjukfrånvaro och personalomsättning är försvårande faktorer för att upprätthålla en hög kvalitet. Varje stadsdelsnämnd har därför i uppdrag att närmare undersöka orsakerna till personalomsättningen och sjukfrånvaron. Under 2018 inleds arbetet med att ta fram en handlingsplan för hur förskollärares och barnskötarens arbetssituation kan förbättras.

Stadsövergripande insatser

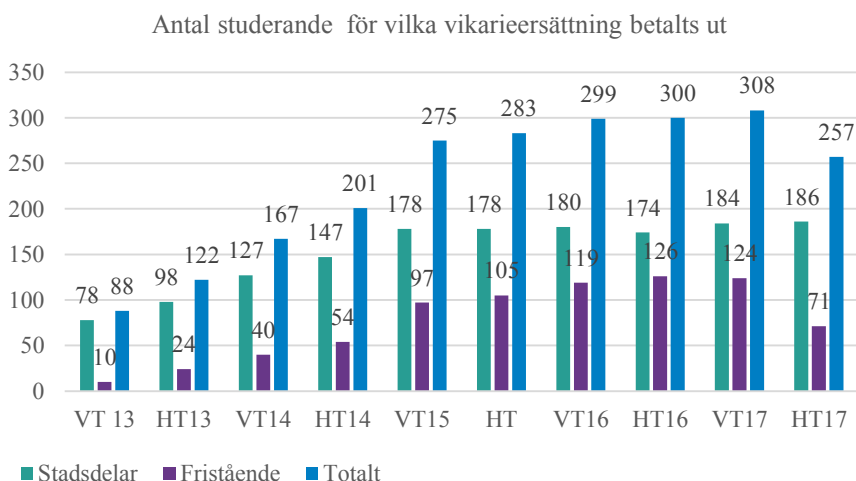
Stockholms stad har under flera år på en övergripande nivå och på olika sätt prioriterat arbetet med kompetensförsörjning och kompetensutveckling i förskolan, särskilt då för att öka andelen förskollärare.

Kompetensförsörjning

Enligt beslut i kommunfullmäktige ska arbetet med att rekrytera och behålla förskollärare och barnskötare som arbetar i stadens förskolor även fortsättningsvis prioriteras. Utbildningsnämnden har även fått i uppdrag att tillsammans med stadsdelsnämnderna ta fram en handlingsplan för att förbättra arbetssituationen för barnskötare

³³ Enligt budget 2018

minskade dock antalet studerande något höstterminen 2017 eftersom Stockholms universitet inte hade någon ny intagning det året.

Källa: Förskoleavdelningens statistik

En utvärdering visar att den nuvarande satsningen med vikarieersättning har en stor betydelse för personalens möjlighet för att delta i utbildningen vilket gör det viktigt att satsningen fortsätter. Detta även om det enligt förskolecheferna också kan vara betungande för verksamheten när ordinarie personal är frånvarande och utbildningen pågår under lång tid.

Ledarskapsprogram

Sedan 2008 finns en förberedande utbildning för personal som är intresserade att söka tjänst som förskolechef i kommunal förskola. Syftet med utbildningen är den ska underlätta rekryteringen av kompetenta chefer och ledare till de kommunala förskolorna. Utbildningen har många sökande och det finns beslut om att utveckla och bygga på ledarskapsprogrammet.

Kontinuerliga uppföljningar visar att utbildningen är uppskattad. En enkät riktad till de cirka 140 personer som då avslutat utbildningen besvarades av cirka hälften.

Av dessa uppgav cirka 9 av 10 att de i hög grad eller helt instämmer i att utbildningen varit givande. Av enkätsvaren framkommer av cirka 4 av 10 bytt till nya arbetsuppgifter, i de flesta fall till tjänst som biträdande förskolechef.

Utvärderingens resultat visar att satsningen på ledarskapsprogrammet bidrar till att främja kompetensförsörjningen av biträdande förskolechefer och förskolechefer i Stockholms stad och på så sätt även skapar av karriärvägar för förskollärare.

Analys och kommentar

Som framgått under avsnittet om kompetensförsörjning finns ett stort behov av insatser. Det gäller exempelvis att bibehålla den utökade nivån på barnskötarutbildningen och att undersöka om vikarieersättningen kan utökas för att ytterligare underlätta för både de studerande och för förskolor med studerande personal, under den period de gör sin verksamhetsförlagda utbildning (VFU). Därutöver bör den planerade kompletteringen av ledarskapsprogrammet fullföljas.

I den inledande forskningsöversikten dras slutsatsen att fördelningen av förskollärare i relation till befolkningsgruppers socioekonomiska status är en viktig indikator för förskolans likvärdighet. Det innebär att förskolor i områden med låg socioekonomisk status behöver en högre andel förskollärare. Ur det perspektivet bör urvalet av studerande till den planerade uppdragsutbildningen till förskollärare göras utifrån en analys av barnens och verksamheternas olika behov, detta för att säkerställa att stadens resurser används på det sätt som gör mest nytta för barnen.

Kompetensutveckling

De flesta insatser som görs kring kompetensutveckling sker på förskole- eller stadsdelsnivå respektive fristående huvudmannanivå. Exempelvis har flera stadsdelsförvaltningar genomfört egna fortbildningssatsningar inom många olika områden, något som redovisats utförligare i stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar och delvis även nedan i denna rapport.

Det finns ingen sammanställning av satsningar gjorda av fristående huvudmän men vid en förfrågan till de större koncernerna beskrivs att fortbildningssatsningar genomförts inom naturvetenskap och teknik, matematik, lärmiljö, flerspråkighet och språkutveckling, IKT, programmering, konst och kultur, rörelse och hälsa i förskolan, likabehandlingsarbete och även "undervisning i förskolan".

Förskolesummit 2017

Stockholms stad genomförde i samarbete med Stockholms universitet Förskolesummit 2017, en konferens med 24 föreläsningar. Syftet var att göra aktuell forskning inom förskoleområdet tillgänglig för pedagoger, chefer, ledare och andra verksamma inom förskola, både inom kommunal och fristående verksamhet. Även andra kommuner och huvudmän deltog. De cirka

1 500 deltagarna erbjöds tillfälle till nätverkande och utbyte av erfarenheter och tankar.³⁶

Förskolesummit har följts upp och utvärderats utifrån fastställd projektplan. I den uppföljande enkäten uppgav 85 procent av de svarande deltagarna att Förskolesummit varit givande för kunskaps- och kompetensutvecklingen och 90 procent ansåg att konferensen bidrar till ökad verksamhetsutveckling på förskolan. Samarbetet med Stockholms universitet och andra lärosäten kring Förskolesummit bidrar också till en mer regelbunden dialog med forskare inom förskoleområdet.

Högre akademiska studier

För att höja utbildningsnivån har staden beslutat att stödja medarbetare att ta en master, magister eller licentiatexamen genom att även detta kan ske med visst stöd av vikarieersättning. Fram till år 2017 har närmare 30 personer genomfört sådana studier. Det är dock oklart på vilket sätt deras kompetenser använts i berörda stadsdelar, hos de fristående huvudmännen eller övergripande för staden.

Fortbildning i tvåspråkighet och andraspråksutveckling

Staden har sedan många år erbjudit fortbildning i att arbeta med barns tvåspråkighet och andraspråksutveckling. Utbildningen erbjuds för personal i både kommunal och fristående förskola. Under år 2017 har ungefär 200 förskollärare, barnskötare och chefer gått fortbildningen Flerspråkighet i förskolan som omfattar två dagar. Närmare 50 förskollärare har gått den fördjupande fortbildningen Genrer och flerspråkighet i förskolan.

Lässatsningar

Stockholms stad har framgångsrikt genomfört en lässatsning där förskolorna utbildat läsombud och samverkat med biblioteken. Vidare har staden inlett en satsning på förskolebibliotek genom Skolbiblioteksplanen för 2017-2020.³⁷ Utöver det deltar staden aktivt i olika satsningar från Skolverket, exempelvis läslyftet³⁸ där cirka 350 pedagoger deltog under år 2017.

³⁶ Se även www.forskolesummit.se

³⁷ <http://www.stockholm.se/-/Sok/?q=skolbiblioteksplan&uaid=CC48B37785954C65555F58BF96E0BEED:3137322E32332E3232382E34:5248246330287761917>

³⁸ <https://www.skolverket.se/kompetens-och-fortbildning/forskolepersonal/laslyftet-i-forskolan-1.259751>

Finskt förvaltningsområde

Stockholms stad ingår i ett förvaltningsområde för finska vilket bland annat innebär ett ansvar för att erbjuda förskoleverksamhet helt eller delvis på finska för barn vars föräldrar önskar det. I syfte att stödja och utveckla den finska förskoleverksamheten i staden, fristående och kommunal, har olika insatser gjorts. Bland annat har fyra nätverksträffar med workshops genomförts där fokus har legat på digitalisering som verktyg för att stärka barnens språk. En blogg på Pedagog Stockholm på både finska och svenska har publicerats veckovis. Arbetet ligger även väl i linje med intentionerna i Stockholms stads kommande riktlinjer för nationella minoriteters rättigheter.

Analys och kommentar

Det finns ett stort behov av kompetensutveckling och de insatser som görs är uppskattade och efterfrågade. Stadens ambitioner att verksamhetsutveckling och kompetensutveckling ska utgå från aktuell forskning kräver ett nära samarbete med universitet och högskolor, något som Förskolesummit men även deltagande i olika forskningsprojekt som exempelvis Små barns lärande³⁹ kan bidra med. Även om staden under de senaste åren förstärkt sitt samarbete med lärosäten och forskare saknas det en samlad forsknings – och utvecklingsstrategi (FoU) för förskolan och möjligheter för förskollärare och förskolechefer att forska inom ramen för sin tjänst.

Staden driver inte heller stadsövergripande forskningsprojekt inom förskolan motsvarande de som finns i stadens skolor och i många andra kommuner. För att ge förskollärare och förskolechefer möjlighet till professionsutveckling och praxisnära forskning för att utveckla undervisningen i förskolan behöver FoU-arbetet förstärkas inom förskolan och resurser avsättas för detta.

Effekten av olika kompetensutvecklingsinsatser och hur de tas omhand i stadsdelar och på förskolor liksom vad de ger i form av verksamhetsutveckling behöver följas upp.

Det gäller också att ta tillvara kompetensen hos förskollärare som skaffat sig en påbyggnadsutbildning t.ex. en magister- eller masterutbildning. Staden bör också uppmuntra förskollärare att gå den masterutbildning med inriktning mot förskolan som startas på Stockholms universitet och ge dem möjlighet att studera på arbetstid.

Behovet av att på olika sätt utveckla arbetet med barns språk har ökat och kommer att behöva vara fortsatt prioriterat under lång tid

³⁹ <http://www.ifous.se/programomraden-forskning/sma-barns-larande/>

framöver. Staden behöver fortsätta utveckla den finska förskoleverksamheten för att leva upp till åtagandet som förvaltningsområde.

Eftersom dessa redan omfattande insatser även kompletteras av insatser som rör digitalisering, se nedan, finns en risk att mängden insatser påverkar personalens närvaro och därmed kontinuiteten i verksamheten. Med tanke på utbildningsnivån i arbetslagen är det viktigt att omfattande kompetensutvecklande insatser på olika nivåer planeras på ett sådant sätt att de inte genomförs samtidigt. Därtill bör insatserna riktas och prioriteras utifrån behov så att de leder till ökad likvärdighet och effekter bör följas upp.

Digitalisering

Samhällsutvecklingen ger nya möjligheter och ställer nya krav utifrån den digitala utvecklingen. Det har kommit förtydligade krav kring digitalisering av förskolans verksamhet både på nationell och på kommunal nivå. Därför har en mängd insatser genomförts och planerats under år 2017 i den kommunala verksamheten.

Nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet

Regeringen beslutade i oktober 2017 om en nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet⁴⁰ som slår fast att barn i förskolan ska ges förutsättningar att utveckla adekvat digital kompetens. För detta krävs att huvudmän och förskolechefer har förmåga att strategiskt leda digitalt utvecklingsarbete i verksamheterna. Personal som arbetar med barnen ska ha kompetens att välja och använda ändamålsenliga digitala verktyg i utbildningen.

I strategin framhålls barn och personal ha tillgång till digitala verktyg, att det ska finnas ändamålsenlig infrastruktur, teknisk och pedagogisk support liksom digitala läresurser för undervisningen.

Strategin lyfter fram att forskning om digitaliseringens påverkan på undervisning och lärande ska genomföras och att digitaliseringsarbetet ska följas upp.

⁴⁰<http://www.regeringen.se/4a9d9a/contentassets/00b3d9118b0144f6bb95302f3e08d11c/nationell-digitaliseringsstrategi-for-skolvaseendet.pdf>

Förslag till reviderad läroplan för förskolan

I ett förslag till reviderad läroplan⁴¹ anges att ”utbildningen i förskolan ska ge barnen förutsättningar att utveckla adekvat digital kompetens genom att ge dem möjlighet att utveckla en förståelse för den digitalisering de möter i vardagen. Utbildningen ska även ge barnen möjlighet att grundlägga ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att de på sikt ska kunna se möjligheter och förstå risker samt kunna värdera information”.

Stadens prioriteringar

I kommunfullmäktiges budget för 2017 fanns krav på att utveckla arbetet med digitalisering i de kommunala förskolorna vilket ytterligare förstärks i stadens budget för 2018⁴² där det beskrivs att digitaliseringen inom förskolan ska ha en framträdande plats:

”Förskolans verksamhet ska ingå i den stora satsning som Stockholms stad gör på ökad digital kompetens och kreativitet. Genom programmeringskommissionens⁴³ arbete ska goda exempel på hur barn i förskolan får stifta bekantskap med kodning spridas över staden.

Digitaliseringens möjligheter måste komma alla barn till del. Satsning på digitalisering inom förskolan ska också fortsätta för att ge effektiviseringsvinster, främja en lärande organisation och göra staden till en attraktiv arbetsgivare. Utbildningsnämnden ska i samarbete med stadsdelsnämnderna under året utveckla arbetet med det kollegiala lärandet kring programmering i förskolan.”

Stadens ambitioner beskrivs även i Strategi för Stockholm som smart och uppkopplad stad.⁴⁴ Strategin är en del av stadens vision 2040 och ska följas av ett digitaliseringsprogram.

Insatser för digitalisering

För att möjliggöra stadens ambitioner när det gäller digitalisering i förskolan pågår en mängd insatser. Ett nytt avtal har ingåtts för de kommunala förskolornas IT-service (GSIT). Avtalet omfattar hårdvara samt stöd- och utbildningstjänster.

⁴¹ <https://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/forskola/forskolans-laroplan-ska-revideras-1.260355>

⁴² <http://www.stockholm.se/budget>

⁴³ Stockholms stad har tillsatt en programmeringskommission under ledning av skolborgarrådet Olle Burell (S). I kommissionen ingår bland annat näringslivsrepresentanter, forskare och skolexpertis. Kommissionens arbete utgår bland annat från att programmering och digitalt skapande ska ge stöd för lärandet.

⁴⁴ <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Smart-och-uppkopplad-stad/Strategi-for-en-smart-och-uppkopplad-stad/>

Inom projektet Skolplattform Stockholm utvecklas ett sammanhållet, skolformsövergripande IT-stöd för drygt 1 200 skolor och förskolor i staden. Skolplattformen införs stegvis i stadens pedagogiska verksamheter från 2015 till 2018.

Med hjälp av digitala lösningar ska Skolplattform Stockholms olika delar bidra till ökad likvärdighet, förbättrad kvalitet och mer effektivt användande av personalens tid. Detta ska ske genom Skolplattformens olika delar; bland annat barn- och elevregister, närvarohantering och pedagogiska verktyg. Det innebär att de kommunala förskolorna får tillgång till gemensamma och likvärdiga system som stödjer det pedagogiska arbetet, dialogen med vårdnadshavarna och administrativa processer.

Införandet sker succesivt under år 2018 i de 14 stadsdelsförvaltningarna med stöd av lokala projektledare och av det centrala införandeprojektet. Alla stadsdelar har även tillgång till utbildning via Mediateket på utbildningsförvaltningen. De olika insatserna följs upp kvantitativt för att se hur många medarbetare som involverats och kvalitativt genom digitala deltagarutvärderingar. I de uppföljningar som genomförts framkommer att utbildningarna uppfattas som relevanta och att Skolplattformen förväntas bidra till att underlätta och förbättra arbetet för förskolorna. Varje stadsdelsförvaltning följer upp sitt eget delprojekt för införandet.

Utbildning för förskolechefer

Särskilda satsningar har gjorts för att ge kommunala förskolechefer förutsättningar att leda det digitala utvecklingsarbetet. En utbildningsdag anordnades för alla chefer och ledare där stadens övergripande ambitioner, Skolplattformen, datalogiskt tänkande och forskning kring barn och digitala verktyg presenterades.

Alla förskolechefer har i olika omgångar erbjudits utbildning, fyra stadsdelar under 2017 och de övriga senare. Avdelningschefer, förskolechefer, biträdande förskolechefer och av stadsdelen utvalda nyckelpersoner deltar i utbildningen Ledarskap i digitaliseringens tid. All personal har erbjudits att dela i inspirationsträffar.

Övriga utbildningserbjudanden

Mediateket vid utbildningsförvaltningen erbjuder kompetensutveckling inom digitalisering. Det finns även möjlighet att inom digitaliseringsområdet beställa andra utbildningar för den kommunala förskolans personal. Det handlar om föreläsningar, processträffar och workshops kring digitala möjligheter, programmering och media- och informationskunnighet (MIK).

Närmare hälften av stadsdelsförvaltningarna har använt dessa utbildningar i olika omfattning.

Egenkontroll för fristående förskolor och anordnarwebb

Som en del av kommunens tillsyn begärs årligen en egenkontroll med uppgifter från de fristående förskolorna. För att underlätta administrationen har egenkontrollen digitaliserats. De fristående huvudmännen är positiva till att enklare kunna lägga in sina uppgifter som kan kompletteras med förändringar vid nästa egenkontroll. En mer omfattande utvärdering kommer att genomföras när alla funktioner i verktyget är på plats. För utbildningsförvaltningen innebär egenkontrollen ett enklare och bättre underlag för planering och genomförande av tillsyn. De fristående förskolorna har även fått tillgång till delar av det nya barn- och elevregistret genom Anordnarwebben.

Gemensam målbild

Som ett stöd för arbetet med digitalisering i stadens kommunala förskolor och uppföljningen av det finns en målbild som tagits fram i samarbete mellan stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen.

BARNEN

1. Barnets lärande synliggörs, följs upp och utmanas genom de digitala verktyg .
2. Barnen använder och utvecklar sin digitala kompetens under sin förskoletid.
3. Barnen har utökade möjligheter att påverka, ge sina perspektiv, utforska och deras frågor tas tillvara i dokumentationer och reflektioner.

VÅRDADSHAVARE

4. Vårdnadshavare har en större insyn och en hög grad av delaktighet i det pedagogiska arbetet i förskolan genom att systemen ger en större transperens.
5. Kommunikationen mellan hem och förskola utvecklas och vårdnadshavare har utökade möjligheter att kommunicera med förskolan

Av målbilden framgår även att förskolechefernas och medarbetarnas kompetens när det gäller digitalt arbete är en viktig förutsättning för att uppnå effektmålen.

Uppföljningsfrågor i Förskoleundersökningen

För att få ett utgångsläge inför kommande digitaliseringsåtgärder i den kommunala förskolan infördes år 2017 två nya frågor till vårdnadshavarna i den årliga Förskoleundersökningen.

Andelen vårdnadshavare som upplever att deras barn använder digitala verktyg/hjälpmedel i sitt lärande uppgick år 2017 till 56 procent vilket är det lägsta resultatet bland frågorna i undersökningen. Det är en något större andel vårdnadshavare med barn i fristående förskola som upplever att deras barn använder digitala verktyg/hjälpmedel i sitt lärande.

Det finns en förhållandevis stor spridning mellan vårdnadshavarnas svar på denna fråga. Den högsta andelen nöjda vårdnadshavare finns i Rinkeby-Kista och i Hägersten-Liljeholmen är nöjdheten lägst för detta område. Det skiljer 24 procentenheter mellan resultaten för dessa stadsdelar.

På frågan om vårdnadshavare upplever att de på ett enkelt sätt kan kommunicera digitalt med sina barns förskola instämmer sju av tio vårdnadshavare. Även för detta område redovisas stor spridning mellan stadsdelarna och vårdnadshavare med barn i fristående förskola är mer nöjda.

Personalens självvärdering

Enligt personalens självvärdering i WKI⁴⁵ är både bristande kompetens och teknik för digitalisering det vanligaste hindret för att nå de högre nivåerna i självvärderingen.

Enkät till förskolechefer

För att komplettera övrig uppföljning av den digitala målbilden gjordes en enkätundersökning riktad till stadens samtliga kommunala förskolechefer. Resultatet av webbenkäten kan ses som förskolechefernas beskrivning av utgångsläget inför att arbetet med den digitala målbilden. Webbenkätens resultat visade att arbetet med digitalisering i de kommunala förskolorna påbörjats och att förskolecheferna anser att det finns behov av ytterligare kompetensutvecklande insatser samt en förstärkning av den digitala infrastrukturen. Resultatet varierar beroende på vilken del av den digitala målbilden som fokuseras och det framgår att utgångsläget skiljer sig åt mellan stadsdelarna. Förskolecheferna uppger även att det finns skillnader i behoven av kompetensutvecklingsinsatser mellan och inom förskolorna.

Analys och kommentar

Staden har höga ambitioner för arbetet med digitalisering och dess effekter för verksamhetsutveckling och effektivitet. Det pågår många satsningar för att förbättra system, utrustning och för att bidra till kompetensutveckling. De inventeringar som gjorts visar att

⁴⁵ Webbaserad kvalitetsindikator, beskrivs i rapporten under rubriken *Uppföljning, utvärdering och utveckling*

det finns ett stort behov av fungerande digital infrastruktur och ökad kompetens för att kunna hantera och tillgodogöra sig de nya möjligheterna.

Resultaten från förskoleundersökningen och andra enkäter kan ses som ett utgångsläge inför det fortsatta utvecklingsarbetet. De satsningar som görs och beskrivs ovan stämmer väl med de behov som framkommer och utvärderingar visar att insatserna fungerar väl.

Uppföljning behöver även göras av vilka effekter satsningarna får i form av verksamhetsutveckling och hur barn, vårdnadshavare och personalens arbetsvillkor påverkas. Det kräver ett övergripande ansvar för en långsiktig och sammanhållen uppföljning även efter att olika projekt tagit slut och övergått i förvaltning på olika nivåer. Utifrån ett kvalitets- och likvärdighetsperspektiv är det angeläget att öka vårdnadshavarnas nöjdhet med digitaliseringen. Det är även angeläget att följa upp om det pågående digitaliseringsarbetet underlättar arbetet med att rekrytera och behålla personal samt bidrar till förskolechefers möjligheter att vara pedagogisk ledare.

Förskoleundersökningen

Ett mått på servicekvaliteten är Förskoleundersökningen som årligen riktas till alla vårdnadshavare med barn i kommunal och fristående förskola i Stockholms stad. Syftet med undersökningen är att undersöka vårdnadshavarnas nöjdhet inom olika områden för att bidra till verksamhetens underlag för att utveckla kvaliteten.

Totalt inkom 33 026 svar vilket jämfört med det totala antalet inskrivna barn ger en svarsfrekvens på 65 procent, det är något lägre svarsfrekvens jämfört med tidigare år. Svarsfrekvensen var högre för kommunala förskolor (69 procent) än för fristående förskolor (58 procent). Det finns en spridning mellan stadsdelarna när det gäller andelen svarande. Under de senaste fem åren har den totala svarsfrekvensen för både kommunala och fristående förskolor sjunkit från 70 till 65 procent. Svarsfrekvensen har under hela perioden varit markant högre för de kommunala förskolorna.

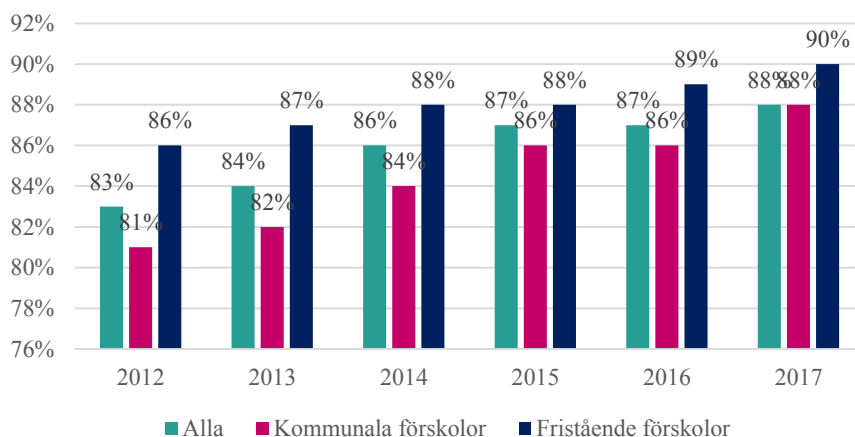
Enkäten omfattar 29 frågor och påståenden inom följande områden:

- sammanfattande omdöme
- utveckling och lärande
- normer och värden samt barns inflytande
- samverkan med hemmet
- kost, rörelse och hälsa.

Vårdnadshavarnas nöjdhet har kontinuerligt ökat från år 2012 både i fristående och kommunala förskolor. Att 88 procent av de som besvarat undersökningen uttrycker att de är nöjda med sitt barns förskola motsvarar cirka 29 000 vårdnadshavare medan cirka 4 000 uttrycker en lägre nöjdhet.

Tabellen nedan visar andelen vårdnadshavare som i helhet är nöjda med sitt barns förskola. Vårdnadshavare är i något högre grad nöjda med de fristående förskolorna.

Jag är som helhet nöjd med mitt barns förskola

Förskoleundersökningens resultat avseende olika frågor när det gäller utveckling och lärande samt normer, värden och barns inflytande visar sammantaget att omkring 9 av 10 vårdnadshavare upplever att den pedagogiska miljön på deras barns förskolor uppmuntrar till lek, utveckling och lärande. Majoriteten av vårdnadshavarna instämmer i påståendena att deras barn uppmuntras att utveckla sitt språk, sitt matematiska tänkande, sin förståelse för naturvetenskapliga fenomen och får utveckla sin förmåga att skapa och uttrycka sig i olika former.

Likaså instämmer omkring 9 av 10 vårdnadshavare i påståenden om att deras barn känner sig trygga i förskolan, att deras barn uppmuntras att utveckla sina sociala förmågor, att barnen på förskolan ges lika möjligheter att utvecklas oberoende av kön, etnisk tillhörighet, religion eller funktionsnedsättning samt att personalen på förskolan bemöter deras barn på ett respektfullt sätt.

När det gäller indexområdet kost, rörelse och hälsa visar undersökningen att fler än 8 vårdnadshavare av 10 instämmer i påståenden om att de upplever att deras barns förskolor serverar en varierad och näringsrik mat, att de är nöjda med den information de ges om maten, samt att deras barn uppmuntras till fysisk aktivitet.

Indexområdet samverkan med hemmet visar att fler än 8 av 10 vårdnadshavare instämmer i påståenden om att de upplever en möjlighet till delaktighet och inflytande, känner sig välkomna att ställa frågor och framföra synpunkter och att de blir bemötta på ett respektfullt sätt. Det gäller även att deras barns utveckling och lärande dokumenteras och synliggörs samt att vårdnadshavarna fått information om den aktuella förskolans mål och arbetssätt.

Det finns inga större skillnader i vårdnadshavares upplevelser kopplat till om deras barn går i kommunal eller fristående förskola eller till barnets kön när det gäller dessa områden. Det framkommer dock vissa skillnader mellan stadsdelarna.

När det gäller frågor om diskriminering upplever 1 procent av de vårdnadshavare som besvarat enkäten att deras barn eller de själva har diskriminerats av förskolans personal. Det innebär att drygt 330 vårdnadshavare upplever att deras barn eller de själva har blivit diskriminerade.

Analys och kommentar

Av resultatet framgår att de flesta vårdnadshavare är nöjda med sitt barns förskola och att nöjdheten ökat varje år sedan 2012 både i de fristående och i de kommunala förskolorna.

Även om en majoritet av vårdnadshavarna är nöjda så finns variationer mellan olika förskolor. Det är därför angeläget för alla huvudmän att närmare undersöka vilka faktorer som påverkar vårdnadshavarnas upplevelser.

Förutom totalvärdena på förskoleundersökningen är det intressant att titta på spridningen i resultat mellan olika enheter och förskolor, för att se om förändringen är jämnt fördelad eller koncentrerad till vissa grupper, vilket kan utvecklas i kommande rapporter. Det finns även exempel från stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar att jämförelser gjorts mellan resultaten för vårdnadshavarnas nöjdhet i förskoleundersökningen och personalens självvärdering i WKI för olika förskolor.

Eftersom personalen årligen erbjuder samtal med vårdnadshavarna om deras barns utveckling och lärande finns möjlighet att här även följa upp vårdnadshavarnas synpunkter på verksamheten. Det kan även vara intressant att närmare analysera de anmälningar och klagomål som kommer in till stadsdelsnämnderna.

Kvalitetsredovisning för kommunal förskola

Kommunstyrelsen begär varje år in kvalitetsredovisningar från stadsdelsnämnderna utifrån särskilda anvisningar. Uppgifter från kvalitetsredovisningarna beskrivs även delvis i andra delar av denna rapport.

Stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar har flera funktioner, de är en del i det interna kvalitetsarbetet i varje stadsdelsnämnd och ett underlag för att identifiera övergripande utvecklingsområden i stadsdelen. Redovisningarna utgör även ett av flera underlag för att kommunstyrelsen ska få en bild av hur verksamheten fungerar och utifrån det kunna ta sitt övergripande ansvar för att skapa goda förutsättningar. Enligt stadens integrerade ledningssystem (ILS) är syftet med kvalitetsredovisningarna att bedöma måluppfyllelsen i förhållande till de nationella målen i läroplanen samt att identifiera framgångsrika arbetsätt och utvecklingsområden. Kvalitetsarbetet ska bidra till en likvärdig utbildning av hög kvalitet. Andra delar och resultat av förskoleverksamheten, som exempelvis budget och medarbetarfrågor, rapporteras i stadens ILS-system i tertiärrapporter och verksamhetsberättelser.

Som beskrivits under Stadens system för styrning och uppföljning, tar varje nämnd fram mål för verksamheten i förskolan, dessa mål ska vara kopplade till stadens övergripande mål för verksamhetsområdet. Det är upp till varje stadsdelsförvaltning att bedöma vilken information som behövs och hur den ska inhämtas för att kunna skriva sin kvalitetsredovisning, men stadsledningskontoret tar i samarbete med utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna fram årliga anvisningar för kvalitetsredovisningarna.

Kvalitetsredovisningar för år 2017

Stadsdelsnämnderna har i sina verksamhetsplaner för år 2017 prioriterat utvecklingsområden som digitalisering, förskollärarens roll och förutsättningar, pedagogisk miljö, språklig utveckling och pedagogisk dokumentation. Arbetet med hållbar utveckling, genus, normmedvetenhet, mänskliga rättigheter och hbtq fortgår liksom den övergripande ambitionen att öka andelen förskollärare.

Inom stadsdelsförvaltningarna har det under år 2017 bland annat gjorts övergripande insatser för personalens kompetensutveckling inom de utvecklingsområden som prioriterats. Flera stadsdelar beskriver att fortbildning ökat personalens kompetens när det gäller

arbete med barn i behov av särskilt stöd och även att organisationsförändringar lett fram till ökad likvärdighet vid bedömning av resursfördelning och andra insatser för dessa barn. Det pågår ett aktivt arbete för att utveckla bemötandet och att anpassa miljöer för att alla barn ska ges förutsättningar att utvecklas utifrån läroplanens mål.

Gällande de strukturella förutsättningarna beskriver stadsdelsförvaltningarna svårigheter att bibehålla och utöka andelen förskollärare och att rekrytera personal med annan pedagogisk utbildning. Behovet av rekrytering påverkas av flera faktorer som personalrörlighet, pensionsavgångar och utbyggnad liksom sjukfrånvaro. Trots svårigheterna med att rekrytera och behålla pedagogiskt utbildad personal i vissa stadsdelar har vårdnadshavarnas nöjdhet ökat.

Exempel på framgångsfaktorer när det gäller rekrytering av förskollärare är övningsförskolor inom verksamhetsförlagd utbildning för förskollärestuderande (VFU) och satsningar på handledarutbildning. Det beskrivs att kvaliteten i förskolorna främjas av samarbetet med högskolor och att tillgången till aktuell forskning gynnas genom studenternas praktik. I många fall väljer även de studerande att arbeta i stadsdelen efter avslutad utbildning. God introduktion, mentorskap och förutsättningar i form av planeringstid är andra insatser för att välkomna och behålla nya medarbetare.

Det görs även många insatser för att utveckla det kollegiala lärandet genom olika former av nätverk. En stadsdel beskriver att det är lättare att rekrytera förskollärare till nystartade förskolor än till befintlig verksamhet och en annan stadsdel att det är lättare att rekrytera förskollärare till förskolor som redan har en hög andel förskollärare. Den stadsdel som har den högsta andelen förskollärare framhåller att det får negativa budgetmässiga konsekvenser.

Exempel på insatser för att förbättra förskolechefernas förutsättningar att vara pedagogiska ledare är utvecklat stöd från HR-avdelningar i stadsdelarna när det gäller det förebyggande arbetsmiljö- och rehabiliteringsarbetet samt personer som stöder förskolecheferna när det gäller lokalfrågor och uppstart av nya verksamheter. I en stadsdel kommer alla förskolechefer att delta i ett forsknings- och utvecklingsprogram för att säkerställa att verksamheten vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Andra satsningar är exempelvis att arbetslagsledare fortbildas för att bättre kunna leda utvecklingsprocesser i arbetslagen och därigenom utgöra ett stöd för förskolechefens pedagogiska ledarskap.

Fortbildning för arbetslagsledare uppges även ha bidragit till att skapa tydligare strukturer i arbetslagen.

Utbildningsinsatser i stadsdelarna för att underlätta digitaliseringen har bland annat resulterat i ett ökat intresse hos personalen för de möjligheter som digitaliseringen kan skapa i verksamheten, varierande kompetens hos personalen gör att det finns olika behov av kompetensutveckling. Det beskrivs att IT-stödet och det tekniska stödet till förskolorna behöver utvecklas och samordnas för att fungera tillfredställande i det pedagogiska arbetet och i kontakten med vårdnadshavarna.

Några stadsdelar har påbörjat insatser för att öka inskrivningsgraden i förskola. Exempelvis arrangerar de öppna förskolorna i samverkan med förskolorna regelbundet studiebesök i förskolor för föräldrar som ännu inte har sina barn i förskola. Personal i förskola och socialtjänst kommer även att söka upp familjer med barn som har låg närvaro eller inte går i förskola.

För att öka vårdnadshavarnas nöjdhet, delaktighet och inflytande är exempelvis informationsbrev med beskrivning av verksamhetens utformning i förhållande till läroplansmålen och informationsmöten på dag- och kvällstid en framkomlig väg. Det beskrivs i flera kvalitetsredovisningar att de förskolor som lagt tid på att förklara och synliggöra läroplanens uppdrag för vårdnadshavarna både har en högre svarsfrekvens och en ökad nöjdhet i förskoleundersökningen.

Utvecklingsområden i stadsdelarna

I kvalitetsredovisningarna anges ett varierande antal utvecklingsområden i stadsdelarna för år 2018 och de mest förekommande framgår av tabellen nedan.

De mest förekommande utvecklingsområdena i stadsdelarna

Källa: Förskoleavdelningens sammanställning

Förslag till kommunfullmäktige om stadsövergripande insatser

De stadsövergripande insatser som föreslås till kommunfullmäktige avser implementering av reviderad läroplan, kompetensförsörjning och digitalisering. Förslagen utgår från stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar och har utarbetats av utbildningsförvaltningen i samarbete med stadsdelarnas avdelningschefer för förskolan.

Implementering av reviderad läroplan

I samband med att förskolans läroplan revideras behövs stadsövergripande implementeringsinsatser för att uppmärksamma förändringar och skapa förståelse för det delvis förändrade uppdraget. Exempelvis behöver det förtydligas hur begreppet undervisning ska förstås i förskolan, i förhållande till utbildning, omsorg och förskollärarens ansvar att leda arbetet.

Kompetensförsörjning

För att möta det stora kompetensförsörjningsbehovet behöver staden både fortsätta verka för fler utbildningsplatser och genomföra uppdragsutbildningar både till förskollärare och till barnskötare. Insatser för att stödja möjligheter till kompetensutveckling via vikarieersättning bör fortsätta liksom kompetensutveckling för blivande förskolechefer.

Insatserna bör utgå ifrån en kartläggning av nuläget i varje stadsdel vad gäller personalens utbildning och en prioritering bör göras av deltagande i olika insatser i syfte att både höja kompetensen och uppnå likvärdighet ur ett barnperspektiv.

Digitalisering

Den nationella IT-strategin, stadens budget och den kommande reviderade läroplanen kräver ökad användning av digitala verktyg och kompetens för det.

Enligt stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar kommer Skolplattformen samt GSIT 2.0 att medföra både ökade möjligheter och ökade kostnader för stadsdelarna i form av teknisk utrustning och systemkostnader. Det framhålls att det behövs stöd till verksamheterna både i det tekniska och pedagogiska utvecklingsarbetet.

Det behövs även fortsatta gemensamma satsningar på kompetensutveckling för att genomföra den fortsatta digitaliseringen.

Analys och kommentar

Utbildningsförvaltningen har bjudit in till dialog med samtliga stadsdelsförvaltningar kring nämndernas kvalitetsredovisningar. Den sammantagna bild som framkommer utifrån stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar är att det bedrivs ett systematiskt kvalitetsarbete på flera nivåer i staden för att utveckla förskolans kvalitet. Det framgår även att det finns en uttalad ambition att öka likvärdigheten och att det finns tydliga strukturer för stadsdelarnas kvalitetsarbete under året.

De flesta stadsdelsförvaltningar beskriver att dialogerna med de lokala förskoleenheterna är en viktig källa till information, det är dock inte alltid synligt i redovisningarna vad som framkommit i dialogerna.

De flesta stadsdelsnämnder beskriver i kvalitetsredovisningarna flera och omfattande övergripande utvecklingsinsatser huvudsakligen med en tydlig koppling till tidigare identifierade utvecklingsområden. Det framkommer variationer och olikheter i resultat och måluppfyllelse men det saknas ofta beskrivningar av vilka riktade insatser som kommer att genomföras för att öka likvärdigheten och hur detta ska följas upp. Det framgår sällan hur genomförda insatser påverkat undervisningen i förhållande till läroplansmålen och vilka effekter det gett för barnen.

I flera kvalitetsredovisningar anges att anmälningar om kränkande behandling utreds och att synpunkter och klagomål på verksamheterna utgör underlag för analys av resultatet.

De flesta av stadsdelsnämndernas mål med framtagna indikatorer är formulerade utifrån stadens övergripande inriktningsmål och det framgår inte av kvalitetsredovisningarna i vilken utsträckning dessa mål har bidragit till att utveckla måluppfyllelsen i förhållande till läroplanens mål och värdegrund.

Stadsdelsförvaltningarna har en hög ambition för att utveckla förskoleverksamheten. Det finns fortsatt många områden som stadsdelarna vill utveckla och många utvecklingsområden är omfattande och kräver ett långsiktigt arbete. För att vara framgångsrik i utvecklingsarbetet kan det behövas göras tydligare prioriteringar för att nå förväntad effekt.

Personalens självvärdering – WKI

Stockholms stad har år 2009 beslutat att alla arbetslag i kommunala förskolor ska genomföra en självvärdering minst en gång per år utifrån ett lokalt framtaget material där arbetslagen värderar hur väl de själva anser att de lyckas skapa förutsättningar för barnens utveckling och lärande utifrån läroplanens mål. Självvärderingen kallas kvalitetsindikator och gjordes webbaserad år 2016, därav benämningen webbaserad kvalitetsindikator, WKI. Bedömningen sker inom fem områden där nivå fem är högst. Stadens grundkrav är att alla arbetslag ska nå minst nivå tre, annars ansvarar förskolechefen för att en handlingsplan med åtgärder utarbetas.

Indikatorn har som alla självvärderingsmaterial sin styrka i processen och diskussionen i samband med bedömningsarbetet, alltså mer som ett utvecklingsverktyg än ett mätinstrument.⁴⁶ I det systematiska kvalitetsarbetet är syftet att WKI ska bidra med en överblick av alla delar i läroplansuppdraget som ett komplement till uppföljningen av tidigare prioriterade utvecklingsområden och enhetsmål.

I stadsdelsförvaltningarnas kvalitetsredovisningar beskrivs att arbetslagen använder självvärderingen och att resultatet är ett användbart underlag i det systematiska kvalitetsarbetet. Alla stadsdelsförvaltningar anger att de genomsnittligt uppnår minst nivå tre för alla områden i indikatorn. En närmare granskning visar dock att det under år 2017 finns 68 av 1814 arbetslag som inte anser att de uppnår nivå tre. Det finns samtidigt 193 arbetslag som värderar sin verksamhet på nivå fem, något som är tänkt att motsvara alla läroplanens intentioner och mycket svårt att uppnå.

⁴⁶ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/kvalitetsarbete/bruk>

Att arbetslagen inte når upp till nivå tre beror i huvudsak på kriterier kring områdesspecifika krav, IKT, bristande dokumentation och kvalitetsarbete, föräldrasamverkan, barnkonventionen och barns inflytande. Hinder för en högre nivå gäller ofta arbetet med digitala verktyg samt dokumentation och systematiskt kvalitetsarbete.

Analys och kommentar

Stadsdelsförvaltningarna har på flera olika nivåer använt självvärderingarna som underlag för dialoger och beskriver det som framgångsrikt. För att självvärderingen och dess resultat ska göra ännu mer nytta för verksamhetsutvecklingen behöver det tydliggöras att självvärderingen endast utgör en av flera underlag som ingår i det totala kvalitetsarbetet.

För att öka likvärdigheten och höja kvaliteten ansvarar förskolechefen för att riktat stöd sätts in till de arbetslag och förskolor som inte uppnår nivå tre. Effekten av det riktade stödet bör följas upp över tid. Det kan även vara relevant att förskolecheferna problematiserar kring mycket höga självvärderingar. Flera stadsdelsförvaltningar har i sina kvalitetsredovisningar lyft fram att man på olika sätt vill utveckla bedömningskompetensen och processen i arbetet med självvärderingen.

Utbildningsförvaltningens utvärdering av kommunala förskolor

Utbildningsförvaltningens förskoleavdelning har i samråd med stadsdelarnas avdelningschefer för förskola beslutat att syftet med utvärderingen av kommunal förskola under perioden 2017-2018 är att belysa hur förskollärare tar ansvar för undervisningen, planerar för och analyserar undervisningen så att den utmanar och stimulerar barns utveckling och lärande. Vidare undersöks hur förskolechefen skapar förutsättningar för undervisningen samt på vilket sätt förskolechefen får kännedom om verksamhetens måluppfyllelse.

Under våren 2017 genomfördes pilotutvärderingar i två stadsdelar och fem stadsdelar besöktes under hösten.⁴⁷ I en sammanställning beskriver utvärderarna att flertalet av de utvärderade förskolorna har pedagogiska miljöer och material som är väl genomtänkta utifrån läroplanens olika målområden vilket bidrar till barns lek, lärande

⁴⁷ Totalt har 13 förskolor besökts. Sju förskolechefer, nio som innehar andra ledningsfunktioner samt 40 förskollärare har intervjuats.

och utveckling. Vidare finns engagerad personal som aktivt arbetar för att stimulera och utmana barnens utveckling och lärande.

Undervisningsbegreppet är sällan definierat och att det finns en osäkerhet om när undervisning bedrivs i förskolan. Förskollärarna ser sig sällan som undervisande lärare vilket innebär en ambivalens när det gäller planeringens innehåll och riktning. När förskollärarna ska förklara hur undervisning sker beskriver de att barns lärande sker ”hela tiden” och att undervisningen därmed skulle pågå ständigt. Andra beskriver att undervisningen sker vid en utvald situation och en förberedd aktivitet. Förskollärarna strävar även efter att fånga ett tillfälle och göra detta till en undervisnings-situation. Enligt utvärderarna visar detta att begreppen undervisning och lärande inte särskiljs, det vill säga att lärandet är en effekt av undervisningen. Undervisningen i förskolan är komplex och kan vara både i förväg planerad och situationsanpassad.

Även andra centrala begrepp från styrdokumentet om undervisning är i liten grad bearbetade och konkretiserade såsom kunskap, kunskapsutveckling, målinriktat arbete, uppföljning och utvärdering, analys och bedömning av resultat och måluppfyllelse. Förskollärares syn på ”resultat” i förskolan begränsas ofta till att erbjuda förutsättningar för lärande. Det framkommer få resultatbeskrivningar om kunskapsutveckling hos barnen som en effekt av den verksamhet man bedrivit. Utvärderingen visar att förskollärare hellre beskriver att de genomfört aktiviteter än vilka nya kunskaper barnen fått genom dessa.

Förskollärarna har ett uttalat ansvar för att leda arbetet i arbetslagen men det ”särskilda ansvaret för undervisningen”, så som det är formulerat i styrdokumentet, är inte lika tydliggjort. Exempelvis när det gäller skillnaden mellan att leda undervisningen och att bedriva undervisning i ett arbetslag, något som är unikt för förskolan som utbildningsform. Förskollärares möjlighet att planera, leda och fördela arbetet påverkas även av bristande kontinuitet i personalgruppen och ”kunskapsklyftor” i arbetslagen.

Varje arbetslag är unikt i sin sammansättning och behöver ges olika förutsättningar för att kunna planera. Exempelvis kan ett arbetslag bestå av två förskollärare och en erfaren barnskötare eller en förskollärare och två personer som saknar relevant utbildning och erfarenhet. Det framgår av utvärderingen att förskolechefer sällan tar hänsyn till dessa faktorer när de organiserar och strukturerar verksamheten. Förskolechefen har en viktig roll beträffande att

klargöra förskollärares särskilda ansvar och arbetslagets uppdrag, så att varje yrkesgrupp ges förutsättningar att utföra sina uppgifter. Även Skolinspektionens resultat⁴⁸ i de treåriga granskningarna visar att det är centralt att förskollärarnas ansvar för det pedagogiska arbetet och därmed för undervisningen i förskolan tydliggörs. Den kultur och tradition av självstyrande arbetslag och kollektiva beslut, som i någon mening är förskolans signum, bidrar till att frågor om olika ansvar och olika roller nedprioriteras enligt Skolinspektionen.

Utvärderarna beskriver vidare att syfte, innehåll och arbetssätt inte alltid hänger samman i planeringen av undervisningen. Det visar sig även att de didaktiska frågorna som vad, hur och varför sällan beaktas i planeringen av hur det målinriktade arbetet gentemot läroplanen ska främja barnens utveckling och lärande. Detta försvårar målstyrningen och uppföljningen samt bedömning av måluppfyllelsen gentemot läroplanen. Vid utvärderingen framgår att personalen inte alltid initialt i planeringen riktar arbetet gentemot läroplanens mål. Förskolornas planering och uppföljning riktas istället i stor utsträckning mot de kommunala målen.

Förskollärarna beskriver i låg utsträckning, eller inte alls, att analys och bedömningar görs av vad arbetet lett fram till, det vill säga vilket individuellt lärande som skett och om barnens kunskaper expanderat som en följd av arbetet. I utvärderingen konstateras att den variation av dokumentation som finns på förskolorna oftare beskriver kollektivt än enskilt lärande. Det finns sällan en systematisk dokumentation av det enskilda barnets utveckling och lärande och det saknas ofta samsyn om på vilket sätt detta ska dokumenteras. Det framgår att personalen arbetar aktivt för att skapa förutsättningar för föräldrars delaktighet och inflytande. Utvärderingen visar även att vårdnadshavarnas synpunkter väger tungt när det gäller att bedöma kvaliteten i förskolan.

Analys och kommentar

Av utvärderingen framgår att förskolechefernas underlag för att kunna bedöma förskolans kvalitet och måluppfyllelse ofta utgår enbart från resultatet av vårdnadshavarnas nöjdhet i förskoleundersökningen (servicekvalitet), personalens självvärdering i WKI (processkvalitet) och beskrivningar av aktiviteter. Dessa delar är viktiga men kan inte anses utgöra tillräckligt underlag för att ligga till grund för en analys och bedömning av resultatet av måluppfyllelsen i förhållande till de nationella målen. Den viktiga professionella bedömningen av i vilken utsträckning utbildningen i förskolan bidragit till barnens utveckling och ett förändrat

⁴⁸ Förskolans kvalitet och måluppfyllelse, delrapport II, Skolinspektionen 2017

kunnande, i grupp och enskilt, i förhållande till läroplanens mål saknas.

Utvärderingen visar även att den styrning och uppföljning som sker via enheternas verksamhetsplaner främst beskriver verksamheternas arbete gentemot stadsdelsnämndens mål. De kommunala målen tenderar därmed att överskugga den nationella målstyrningen via läroplanen.

Tillsyn av fristående förskolor

Det finns cirka 300 fristående huvudmän med sammanlagt 470 fristående förskolor som har cirka 19 000 inskrivna barn. Varje enskild huvudman har ansvar för att kvaliteten i den egna verksamheten lever upp till skollagens, läroplanens och andra författningars krav.

Den samlade bilden av kvaliteten i de fristående förskolorna kommer från tillsynsbeslut och inspektörernas erfarenheter från tillsynen.

Tillsyn

Enligt skollagen har utbildningsnämnden tillsynsansvar över de fristående förskolorna i staden. Skolinspektionen granskar att utbildningsnämnden tar sitt tillsynsansvar. Tillsynen styrs av skollagen och läroplanen och genomförs av utbildningsförvaltningens förskoleavdelning. Om tillsynen visar på brister i verksamheterna, är de fristående huvudmännen enligt skollagen skyldiga att vidta åtgärder inom en viss tid, vanligtvis tre månader. Om åtgärderna inte vidtas eller om tillsynen visar mycket allvarliga brister kan det bli aktuellt med vitesförelägganden, tillfälligt verksamhetsförbud eller att utbildningsnämnden beslutar att godkännandet att bedriva förskola dras in. En del av tillsynen utgörs också av anmälningar gällande verksamheten i de fristående förskolorna.

Skolinspektionen konstaterade vid en tillsyn år 2016 att staden som huvudman uppfyller författningarnas krav när det gäller tillsyn av de fristående förskolorna.

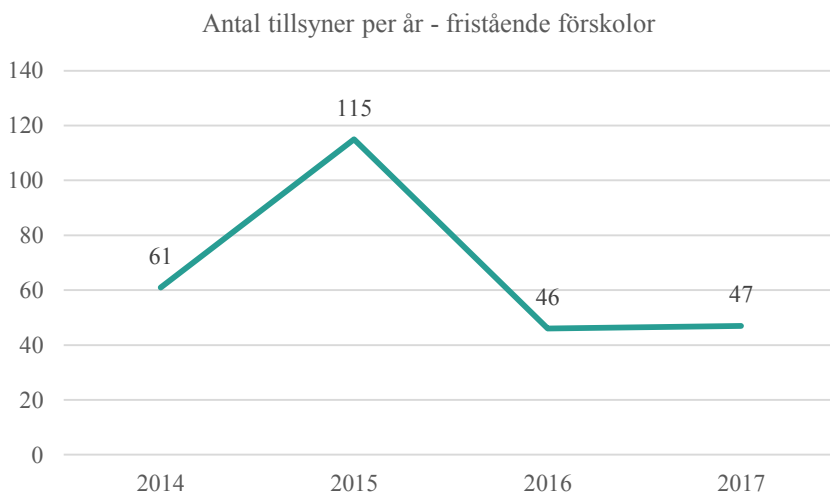
Tillsynsfrekvens

Från hösten 2016 infördes en ny rutin som innebär att en tillsyn alltid genomförs av två inspektörer eller en inspektör och en handläggare, istället för som tidigare av en inspektör. Förändringen genomfördes i syfte att öka förutsättningarna för en likvärdig och

rättssäker bedömning och har inneburit färre tillsyner än tidigare år.⁴⁹

Under år 2018 prioriteras tillsyn av samtliga fristående förskolor som inte haft tillsyn efter skollagens revidering år 2011.⁵⁰

Målsättningen är att alla fristående verksamheter ska ha tillsyn vart fjärde år.

Källa: förskoleavdelningens statistik.

Under år 2018 kommer utveckling av tillsynen att ske genom att granskning av fristående förskolor också ska genomföras på huvudmannanivå. Syftet är att effektivisera tillsynen, eftersom förskolor som drivs av samma huvudman ofta har liknande förutsättningar men också att understryka huvudmännens ansvarstagande för den verksamhet som bedrivs.

Genom huvudmannatillsyn och fortsatt effektiviserade processer bedömer förvaltningen att målet med en fyraårig tillsynscykel fortsättningsvis kommer att uppnås.

Vanliga brister

Utbildningsnämnden hade fram till mitten av december 2017 fattat beslut i 44 tillsynsärenden och i dessa beslut utdelat sammanlagt 71 förelägganden, 17 anmärkningar samt 17 avstående från ingripande. Andelen förelägganden, anmärkningar och avståenden ligger ungefär på samma nivå som år 2016. De vanligaste bristerna i tillsynsbeslut under år 2017 gäller förskolornas arbete med att stödja utvecklingen av andra modersmål än svenska,

⁴⁹ Tillsynsfrekvensen av förskolor påverkas även av hur många tillsyner som görs av pedagogisk omsorg.

⁵⁰ Detta gäller även pedagogisk omsorg som inte haft tillsyn under samma tidsperiod.

barnsäkerheten, systematiskt kvalitetsarbete, information om öppethållandet samt att alla barn inte ges undervisning av förskollärare. Vid tillsynen granskas även i vilken utsträckning förskollärarna ges förutsättningar, exempelvis i form av gruppstorlek och planeringstid, att ta det särskilda ansvar som enligt skollag och läroplan åligger förskollärare.

Under år 2017 hade 18 av 27 förskolor avhjälpt alla konstaterade brister vid en första uppföljning. Vid tillsynen av 10 förskolor konstaterades inga brister.

Under perioden 2014-2016 har utbildningsnämnden beslutat om ett tillfälligt verksamhetsförbud och två återkallanden av godkännanden för fristående förskolor. Under år 2017 har nämnden inte utfärdat något vitesföreläggande eller återkallat något godkännande att bedriva förskola.

Inspektörernas iakttagelser vid tillsyn

Av inspektörernas erfarenhet från tillsynen och av tillsynsbesluten framgår att personalen i de fristående förskolorna ofta enbart följer upp egna/eller av huvudmannen formulerade mål för verksamheten och att det därför saknas uppföljning av verksamhetens resultat i förhållande till målen i läroplanen. Det är en vanlig brist när det gäller det systematiska kvalitetsarbetet och gäller såväl större huvudmän med flera övergripande mål på koncernnivå som huvudmän med en mindre förskola. Vanligt är även att uppföljning görs av att planerade aktiviteter genomförts och att personalen därefter infogar beskrivningar från läroplanen i efterhand. Därmed finns en risk att varken undervisningen eller uppföljningen omfattar alla delar av läroplanen.

Liksom i de kommunala förskolorna (vilket beskrivs ovan under rubriken utbildningsförvaltningens utvärdering av kommunal förskola) har personalen i de fristående förskolorna sällan en gemensam tolkning av begreppen undervisning och lärande. Vid inspektörernas intervjuer beskriver personalen ofta att det pågår ett ”ständigt lärande” utan att de reflekterat över i vilken utsträckning lärandet inriktats mot läroplansmålen. Det är ofta situationen som styr och inte läroplansmålen. Detta blir tydligt i granskningen av hur personalen arbetar med exempelvis språkutveckling eller matematik.

Det framkommer genom tillsynen att förskolechefens roll är central och förskolor där förskolechefen tydliggjort undervisningsbegreppet ofta har färre brister. Tillsynen visar även färre brister i de förskolor

som har fler förskollärare. Alla i personalgruppen tar då ett större ansvar för undervisningen och det finns ingen kunskapsklyfta mellan olika personalgrupper som förskollärarna behöver överbrygga. Om det framkommer att inte alla barn får undervisning av legitimerade förskollärare föreläggs huvudmannen att åtgärda detta.

En framgångsfaktor är när organisationen har tydliga roller och rutiner för uppföljning och utvärdering vilket ger gynnsamma förutsättningar för att skapa en utvecklande organisation. Resultaten från tillsynen antyder att organisationer som utgörs av personalkooperativ eller föräldrakooperativ ofta har otydliga roller.

Analys och kommentar

För att bättre bedöma den samlade kvaliteten i de fristående förskolorna kommer utbildningsförvaltningen utveckla den årliga analysen av tillsynsbesluten och de uppgifter de fristående förskolorna lämnar i den årliga egenkontrollen.

Sammanfattande analys och rekommendationer

Den allmänna bild som framkommer i rapporten är att det finns höga ambitioner och det görs många insatser för att utveckla kvaliteten i stadens kommunala och fristående förskolor. De underlag som redovisas beskriver på en övergripande nivå en väl fungerande och uppskattad verksamhet. På flera områden finns variationer som specifikt behöver arbetas vidare med för att nå en ökad kvalitet och likvärdighet.

Det pågår många och omfattande insatser på olika nivåer för att utveckla medarbetarnas kompetens, vilket är positivt. Eftersom omfattande kompetensutvecklingsinsatser ofta innebär att verksamheten behöver upprätthållas med lägre bemanning eller med vikarier behöver den totala mängden utvecklingsinsatser planeras så att kvaliteten i verksamheten kan bibehållas när insatserna pågår. Detta för att freda verksamheten och undvika risken att mål, krav och förutsättningar inte motsvarar varandra.⁵¹ Det är även viktigt att prioritera och rikta insatserna så att de gör mest nytta ur ett barnperspektiv.

Med utgångspunkt från de olika kvalitetsperspektiv som Skolinspektionen lyfter fram och den bild som framkommer i

⁵¹ Vallberg Roth, A-C. & Tallberg Broman, I. (2018): (O)Takt mellan styrdokument i förskolan och dess förutsättningar – Malmö universitet

rapporten ges följande rekommendationer för det fortsatta arbetet för att uppnå högre måluppfyllelse och ökad likvärdighet utifrån förskolans uppdrag i skollag och läroplan. Rekommendationerna nedan tar till stora delar sin utgångspunkt i den rådande och förväntade utbildningsnivån för personalen i förskolorna och stämmer väl överens med stadsdelsnämndernas förslag till kommunfullmäktige när det gäller stadsövergripande insatser.

Servicekvalitet

Vårdnadshavarna uttrycker i förskoleundersökningen en mycket hög och ökande nöjdhet även om det finns variationer. Där det framkommer att det finns en lägre nöjdhet behöver resultatet analyseras och relevanta åtgärder vidtas.

Det finns för närvarande inget underlag för att göra en övergripande sammanställning av i vilken utsträckning vårdnadshavarnas nöjdhet relaterar till personalens utbildningsnivå eller resultaten av personalens självvärdering i WKI (gäller de kommunala förskolorna). Det bör ses som ett utvecklingsområde och tas med i anvisningarna inför nästa års kvalitetsredovisning att närmare undersöka i vilken grad dessa resultat samvarierar.

Strukturkvalitet

Förskolan är tillgänglig för alla barn vars vårdnadshavare som önskar det inom platsgarantin. En övervägande majoritet av barnen i aktuella åldrar går i förskola och i stadsdelsnämndsområden med lägre inskrivningsgrad har insatser påbörjats för att fler vårdnadshavare ska välja förskola för sina barn. Här behöver stadens indikator definieras på ett sådant sätt att det blir möjligt att tydligare följa just inskrivningsgraden i förskola.

Förskolorna i Stockholm, både fristående och kommunala, har i genomsnitt en hög personaltäthet och färre barn i grupperna i jämförelse med övriga landet. Däremot finns utmaningar både när det gäller andelen legitimerade förskollärare och kompetensen hos övrig personal, något som forskning visar är den viktigaste strukturella förutsättningen för en förskola av god kvalitet. Detta för att utbildning ökar personalens förmåga när det gäller att förstå, tolka och agera utifrån läroplanens uppdrag i mötet med barnen.

Som framgår i rapporten finns sammantaget i de kommunala förskolorna tillräckligt många legitimerade förskollärare för att med rätt organisation kunna säkerställa undervisningen av alla barn, vilket är ett krav i skollagen. Indikatorn för uppföljning av andel förskollärare behöver dock ändras så att den visar andelen legitimerade förskollärare. Vad gäller övrig personal behövs bättre kartläggning av deras utbildning. Detta som utgångspunkt för olika utbildningsinsatser.

Insatser för kompetensförsörjningen som görs i staden och av fristående huvudmän kommer inte åt grundproblemet med en underdimensionerad förskolläraryrke- och barnskötaryrkeutbildning. När utmaningen att rekrytera legitimerade förskollärare ökar, behöver organisering och arbetssätt ses över för att kunna garantera att alla barn ges undervisning av förskollärare.

Idag är andelen förskollärare högre i socioekonomiskt starka områden.⁵² Urvalet till stadens övergripande utbildningsinsatser, exempelvis till förskollärare, bör syfta till att öka likvärdigheten ur ett barnperspektiv. I övrigt bör i riktade insatser för att uppnå ökad likvärdighet prioriteras och dessa bör utgå från ett sammanhållet FoU-arbete.

Pågående insatser i staden för att öka kompetensen hos redan anställd personal är bland annat ledarskapsprogram och möjlighet att bedriva högre akademiska studier med viss vikarieersättning till förskolan. I rapporten blir det tydligt att de insatser som avser digitalisering i de kommunala förskolorna behöver slutföras och att effekterna bör följas upp.

I medarbetarundersökningen för de kommunala förskolorna framkommer en allmän nöjdhet⁵³ något över snittet för stadens samtliga verksamheter men det framgår även att många förskollärare och barnskötare inte anser att de har en bra arbetssituation. Under år 2018 inleds arbetet med att ta fram en handlingsplan för att förbättra förskollärares och barnskötarens arbetssituation. Om fler utbildade väljer att arbeta kvar i stadens förskolor minskar rekryteringsbehovet.

Processkvalitet

De flesta arbetslagen i de kommunala förskolorna uttrycker i sin självvärdering (WKI) att de lyckas skapa goda förutsättningar för barnens utveckling och lärande i förhållande till läroplanens uppdrag även om en del arbetslag själva anser att de behöver utveckla sin verksamhet för att nå godtagbar nivå.

I Stadsdelsnämndernas kvalitetsredovisningar anges resultaten från personalens självvärdering i form av ett genomsnitt för alla enheter och i form av spridningen mellan det lägsta och genomsnittliga värdet för förskoleenheterna. Ett alternativt redovisningssätt skulle kunna vara att tydligare lyfta fram hur många arbetslag som själva tillsammans med sin chef gör bedömningen att verksamheten inom något område inte uppnår en godtagbar nivå. Detta för att lättare över tid kunna följa upp effekterna av de stödinsatser som sätts in.

⁵² Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2017), Förskolan – En god investering i jämlika villkor

⁵³ Nöjd medarbetarindex, NMI, är en sammanvägning av utvalda frågor i enkäten

Resultatkvalitet

I Skolinspektionens granskning av kommunala och fristående huvudmän i landet framkommer att huvudmännen ofta har svårt att tydliggöra läroplanens mål och vilka resultat som ska följas upp. Läroplanen innehåller strävansmål medan huvudmännen ofta efterfrågar kvantitativa resultat. Även utbildningsförvaltningens utvärdering av verksamheten i de kommunala förskolorna visar att uppföljningen av de kommunala målen riskerar att överskugga arbetet mot en ökad måluppfyllelse utifrån läroplanen. Det framgår också av utbildningsnämndens tillsyn av de fristående förskolorna i Stockholm att uppföljning ofta inriktas mot verksamhetens egna eller av huvudmannen formulerade mål. Det leder till att resultat i förhållande till läroplansmålen ofta saknas.

Stadsdelsnämnderna redovisar i sina verksamhetsberättelser (ILS) en hög måluppfyllelse vad gäller de olika nämndmål som tagits fram med koppling till läroplanen. Målen är dock i de flesta fall formulerade på en så övergripande nivå att det är oklart på vilka grunder bedömningar av måluppfyllelsen görs.

Eftersom det systematiska kvalitetsarbetet har som syfte att utveckla utbildningen mot de nationella målen är det viktigt att arbetslag, förskolor och enheter kan prioritera att förbättra arbetet med de olika områden som utifrån läroplanen identifierats som viktigast att utveckla. Det bör även tydligare lyftas fram beskrivningar av hur olika insatser påverkat barnens utveckling och förändrade kunnande i riktning mot målen.

Samlade rekommendationer

- Det systematiska kvalitetsarbetet behöver i högre grad inriktas mot att skapa hög kvalitet och likvärdighet utifrån de nationella målen i läroplanen. Som underlag för det behövs bland annat tydligare uppföljning av barns förändrade kunnande.
- Med utgångspunkt i den rådande och förväntade utbildningssituationen bör framför allt långsiktiga kompetensförsörjningsinsatser utökas. Särskilt fokus bör läggas på att behålla utbildad personal.
- Utvärdera och utveckla det pedagogiska ledarskapet i stadens förskolor.
- Implementering av den reviderade läroplanen med ett förtydligt undervisningsbegrepp bör prioriteras.
- Ta fram en samlad forsknings- och utvecklingsstrategi för förskolan.

Bilaga 1

Stadsdel/År	Antal barn/årsanställd - egen regi (ILS)*			
	2014	2015	2016	2017
Bromma	4,5	4,9	4,9	5,3
Enskede-Årsta-Vantör	4,7	4,65	4,88	4,8
Farsta	4,5	4,9	4,9	4,9
Hägersten-Liljeholmen	6,2	5,1	5,2	5,2
Hässelby-Vällingby	4,7	4,8	4,6	4,4
Kungsholmen	4,5	5	5,3	5
Norrmalm	4,5	5	5	4,9
Rinkeby-Kista	4,2	4	4,5	4,4
Skarpnäck	4,5	5,1	4,9	5,2
Skärholmen	4,9	4,5	4,8	4,9
Spånga-Tensta	5	5,1	5	5
Södermalm	4,5	4,4	5	5,3
Älvsjö	5,5	5	5,5	5,3
Östermalm	4,7	4,5	5	4,9
Staden totalt	4,9	4,7	4,9	5

- Antal inskrivna barn divideras med antal anställda som arbetar i barngrupp omräknat till årsarbetare.

Stadsdel/År	Antal barn/grupp - egen regi (ILS)*			
	2014	2015	2016	2017
Bromma	15,1	15,8	15,8	16
Enskede-Årsta-Vantör	15,4	16	16	15,7
Farsta	16	15,7	15,5	15,5
Hägersten-Liljeholmen	15,5	15,9	15,7	15,9
Hässelby-Vällingby	15,8	16,2	15,3	15,3
Kungsholmen	14,5	14,8	14,8	15,4
Norrmalm	12,9	12,8	13,1	11,7
Rinkeby-Kista	15	14,7	12,9	14,1
Skarpnäck	16,1	15,9	16,3	16,2
Skärholmen	16	15,4	15,6	15
Spånga-Tensta	16	15,5	15	15,1
Södermalm	14,6	11,7	13,1	14,3
Älvsjö	16,2	15,5	15,6	16,3
Östermalm	14,8	14,6	15,7	15,6
Staden totalt	15,1	15	15,2	15,1

- Med barngrupp/avdelning menas den barngrupp som ett barn huvudsakligen vistas i under sin förskoletid och som ett arbetslag ansvarar för.

Stadsdel/År	Andel förskollärare - egen regi (ILS)*			
	2014	2015	2016	2017
Bromma	39,1%	35,1%	38,5%	37,7%
Enskede-Årsta-Vantör	37,2%	38,1%	38,6%	38,1%
Farsta	35,0%	36,8%	36,4%	36,1%
Hägersten-Liljeholmen	38,2%	33,7%	36,7%	36,2%
Hässelby-Vällingby	38,0%	41,3%	37,1%	39,0%
Kungsholmen	38,1%	38,5%	37,7%	35,6%
Norrmalm	46,0%	40,3%	44,2%	43,0%
Rinkeby-Kista	48,2%	44,5%	46,0%	43,1%
Skarpnäck	41,8%	39,0%	42,6%	43,6%
Skärholmen	34,6%	31,2%	32,2%	39,3%
Spånga-Tensta	35,1%	34,0%	35,0%	34,3%
Södermalm	37,9%	42,8%	44,0%	41,7%
Älvsjö	46,5%	44,1%	40,2%	42,0%
Östermalm	38,6%	36,7%	40,2%	38,8%
Staden totalt	38,5%	38%	39,2%	38,8%

* Andel förskollärare av totalt antal anställda (årsarbetare)

